

“Ertoba”: Gürcü dilində “birlik” deməkdir. Gürcülər bu adla qəzetlər buraxmış, mədəniyyət mərkəzləri qurmuşlar.

səh. 388. “müttəhim (?) müsəlmanlara”: sual işarəsi qəzetdə getmişdir.

Dağıstan əhvalı

səh. 391. “Tan”: 1861-1942-ci illərdə Parisdə fransız dilində nəşr edilən gündəlik “Le Temps” qəzeti nəzərdə tutulur.

“Yüz il idi” şeiri (səh. 392)

üçün lüğət:

teyyib: saf, təmiz

məsruur: sevincli

“Yüz il idi hürürünü bu vətənə saçmaraq”: bu misrada şeirin vəznə pozulmuşdur.

“Böyük Cavad, Şamillərin qulaq verin səsinə”: Rusiya imperiyasının işğalçı orduları ilə qəhrəmanca döyüşmüş Gəncə xanı Cavad xan və Qafqaz dağlılarının rəhbəri Şeyx Şamil nəzərdə tutulur.

Vükəla Şurasında

səh. 392. “Astraxanka”: Şamaxının kəndi; indiki Qızmeydan kəndi.

Mətbuat

səh. 394. “Şeyx Uzun Hacıları, Şeyx Əli Hacıları”: Dağıstanın ictimai-siyasi xadimləri Uzun Hacı Saltinski və Əli Hacı Akuşinski nəzərdə tutulur.

Bakı xəbərləri

səh. 398. “Boji promisel”: (yaxud Allah mədəni) indiki Neftçala rayonunun Tatar-məhlə kəndində XIX əsrin əvvəllərində yaradılmış balıqçılıq müəssisəsi.

“barkaz”: (yaxud barkas) əsasən liman daxilində istifadə edilən kiçik ölçülü gəmi.

səh. 399. “Martinov”: 1909-1916-cı illərdə Bakının Bələdiyyə sədri olan Pyotr İvanoviç Martinov nəzərdə tutulur.

Azərbaycanda

səh. 401. “üşr”: əkinlərdən məhsulun onda biri miqdarında alınan vergi.

“1337-ci sənə”: burada tarix hicri təqvimlə göstərilmişdir; miladi təqvimlə 1918-1919-cu illərə uyğundur.

səh. 402. “evdə beş nəfər varsa”: qəzetdə belə getmişdir: “evdə bir nəfər varsa”.

Çərşənbə, 28 may 1919-cu il, nömrə 190

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Çarşənbə, 27 şabanül-müəzzəm sənə 1337. 28 mayıs 1919 sənə.

Türk və İslamlaşma müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalənin mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 1 manat 50 qəpik.

Abunə şəraiti: Bakı üçün 1 aylığı 30 rublə, 2 aylığı 35 rublə, 3 aylığı 50 rublə. Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 25 rublə, 2 aylığı 45 rublə, 3 aylığı 60 rublə. Elan fiati: birinci səhifədə sətri 4 rublə, axırncı səhifədə sətri 3 rublə, itən şeylər və yer axtaranlar üçün 2 rublə.

DARDANEL LOKANTASI

Həmin may ayının 28-ci günü Azərbaycan istiqlalıyyətinin bir sənəliyi münasibətilə “Dardanel” lokantasında rumin orkestri və Asiya musiqisi çalılıb, xanəndələr oxuyacaqdılar.

T-139

ELAN

Be-münasibəti-ruzi-tacgüzariyi-əlahəzrət Sultan Əhməd şah Qacar halledallahu mülkəhu və səltənətəhu ruzi-çarşənbə 27 şəhri-şabanülmüəzzəm dərkonsulgəriyi-dövləti-aliyyəyi-İran əzsaati-dehi-sübh ilə saati-doyi-bədəzzühr pəziraiyi-rəsmi-beəməl xahəd-aməd.

Bər-ümumi-iraniyan lazeməst ki dərruzi-məzkur mərasimi-çeşni-tacgüzari ra mücri darənd.

*Konsuli-dövləti-aliyyəyi-İran
Məhəmməd Səidülvüzəra
8794*

BULVARDA YENİ AÇILMIŞ QƏHVƏXANA

İstanbulun birinci şöbəsi

Qəhvəxana Gömrükxana qarşısında vaqə olub hərbi məmurlar üçün 10 faiz güzəşt edilir.

*Kamali-əhtiramla Səməd Zeynalov
8793*

Teatro mövsümü bağlanır

HÖKUMƏT TEATROSUNDA AŞŞAM TAMAŞASI

Bu mövsümdə axırncı opera və operetta tamaşaları. Şəşənbə günü şabanül-müəzzəm ayının 26-sında (mayısın 27-sində) 1337-1919-cu ildə axırncı dəfə olaraq “Arşın mal alan” operettası, çarşənbə günü şabanül-müəzzəmin 27-sində (mayısın 28-ində) Azərbaycan istiqlalıyyətinin sənəyi-dövryyəsi münasibətilə “Leyli və Məcnun” operası və “Azərbaycan” faciəsi, və cümə günü şabanül-müəzzəmin 29-da (mayısın 30-da) “Aşiq Qərib” operası təntənəli bir surətdə mövqeyi-tamaşaya qoyulacaqdır və məzkur tamaşalardan sonra teatro mövsümü gələn sentyabradək bağlanır. Bu tamaşaların biletləri indidən satılmaqdadır. Tamaşa başlanacaqdır axşam saat 8-in yarısında.

*Hacıbəyli Qardaşları
Müdiriyyəti
T-136*

ELAN

1919 mayın 28-də çaharşənbə günü saat 11-də Azərbaycan Cümhuriyyəti istiqlalı elanının sənəyi-dövriyyəsi münasibətilə Azərbaycan Məclisi-Məbusanının fəvqəladə təntənəli iclası olacağı elan olunur.

ELAN

Bakı Şəhər İdarəsi sədri üzvlərdən xahiş edir çaharşənbə günü may ayının 28-də saat 1-də Azərbaycan istiqlaliyyətinin sənəyi-dövriyyəsi münasibətilə vaqə olacaq təntənəli iclasa təşrif gətirsinlər.

T-141

**BAKİ
EV SAHİBLƏRİ
ŞURASI**

Hamı üzvləri və ev sahiblərini həmin may ayının 30-da cümə günü saat 11-də vaqə olacaq iclasa dəvət edir.

İclas “Obşestvenni sobraniya”nın binasında (Nikolayevski küçədə) vaqə olacaqdır.

Müzakirə ediləcək məsələlər:

- 1) İdarənin İttifaqın fəaliyyəti barəsində məruzəsi;
- 2) Şuraya 15 üzv və 10 namizəd seçilməsi barəsində;
- 3) Təftiş komissiyasına 7 üzv intixabı.

Qeyd 1: İclasda təzə üzvlər yazılacaqdır.

Qeyd 2: Hərgah üzvlərin 1/3-i gəlməzsə, həmin gün saat 12-də (İttifaqın nizamnaməsinin 25-ci maddəsinə binaən [əsasən]) ikinci ümumi iclas təyin olunur.

T-140

Azərbaycan Məclisi-Məbusan rəisi naminə gələn ərizələr daxilində bir çox imzasız ərizələrə təsadüf olunur ki, böylə imzasız gələn ərizələrə qanun mövcubincə [qanuna əsasən] əncam edilməyib buraxılmalıdır. Buna binaən [buna görə], Azərbaycan Məclisi-Məbusan naminə gəlmiş olan imzasız ərizələr baxılmamış və əncamsız qaldığı kimi, ərizə sahibi də ərzi-halına əncam ediləcəyini bəkləməkdə qalır. Azərbaycan Məclisi-Məbusan [rəisi] həzrətlərinin əmrlərinə binaən, ərizə göndərən zatlara bununla məlum edilir ki, göndərilən ərzi-halların cümləsi imza edilməlidir. Əks-təqdirdə ərizə sahibinin, hansı səbəbdən dolayı olursa olsun, ərizəsini imza etməmiş olduğu halda göndərilən ərizələr Məclisi-Məbusan tərəfindən sərəncamsız qalır.

*Parlaman İdarəsi vəkili: Vəkilov
Kargüzar: C. Paşazadə
T-134*

AVTOMOBİL

7 yerli, kareti qoz ağacından “Panar Elisar” fabrikanı avtomobili 40-60 güclü, ucuz satılır.

Xahiş edənler: Bazarnı küçədə nömrə 6, İbrahimovun mağazasına müraciət edə bilərlər.

8796

**BU NÖMRƏ
6 SƏHİFƏDİR.
MÜSƏVVƏR [ŞƏKİLLİ]
ƏLAVƏSİ VARDIR.**

YAŞASIN MÜSTƏQİL AZƏRBAYCAN CÜMHURİYYƏTİ!

AZƏRBAYCAN VƏTƏNDAŞLARINA HÖKUMƏTİN MÜRACİƏTİ

Azərbaycan vətəndaşları!

Bir sənə bundan əqdəm [əvvəl] məbuslarınızın rəy və arzusu mövcubincə [rəy və arzusuna uyğun olaraq], Azərbaycan xalqı müstəqil yaşayış təriqinə [yoluna] qədəm qoydu. 1919-cu sənəsi mayın 28-i Azərbaycan Cümhuriyyətinin milli bayramıdır. Öylə bir bayram ki, onun xatiri ümum Azərbaycan vətəndaşları üçün daima möhtərəm və müqəddəs sayılacaqdır. Çünki kəndi dövlətinizin milli bayrağı altında keçmiş olduğunuz bir sənəlik azad və zəhmətli həyatınız Azərbaycanın böylə tarixi bir gün[ü] olduğunuzuz sizə sözdən artıq izah edir. Siz, çarizmin ən ağır tarixini keçirmişsiniz. O, sizin ən gözəl hissiyyatınızı, mədəniyyət və müqəddəs əməllərinizi [arzarınızı] ayaqları altında tapdamış və məhv etmək istəmişdir. Biz hər bir hüquqdan və mədəni tərəqqiyatdan və ən ibtidai siyasətdən belə məhrum olmuşduq. Bizim gözəl arzarımızı qəti surətdə əzilir və ayaqlar altına alınır. Sizin nəzərlərinizdən bolşevik hərc-mərcliyi, onun o mənhus dövrü keçmişdir. Kəndi evlərinizin talan və qarət edilib, uşaqlar və qadınlarınızın böyük fəlakət və müsibətlərə düşdüyünü və təhəmmül etdiyini [dözdüyünü] gördünüz.

Qan dəryasında qutəvər olan [üzən] Azərbaycan türk milləti kəndi müqəddəratı öhdəsinə olaraq öz başına buraxılmışdır.

O, mətanəti-qəlb və əzmi-qəti ilə istiqbalı [gələcəyi] düşünərək yaşayır və bilaxirə müstəqil və azad yaşamaq yolu arayıb ona rəvan oldu. Öylə bir yol ki, onu ümum cahanın əzilmiş və döyülmüş millətləri tutmuşdu. Bu yoldan isə həməvəqt [heç bir zaman] geri dönmək, qayıtmaq yoxdur, ola da bilməz.

Bu bir sənə ərzi-müddətində biz yorulmadan işlədik və bu işləməyimizlə dövlətimizi möhkəmləşdirərək camaatımızın aşağı sinifinə milli dövlət təşkili hissini düşündürdük və göstərdik ki, camaat və millət məbuslarının getdikləri yol doğru və xalqın azadə fikir və məsləkidir. Bu az vaxt zərfində Azərbaycan türkləri kəndilərinin müstəqil və azadə yaşamağa layiq olduqlarını gözəl surətdə göstərib və dövlət təşkilinə istedad və qabiliyyət yetirdiklərini isbat etdilər. Bunun sayəsində isə şimdi məmləkətdə insanı məmnun edəcək bir dərəcədə nizam və asayış hökmfərmdir [hökm sürməkdədir]. Dövlətin fəaliyyəti isə bir dəqiqə də olsa təxir etməyib, həman hökumət işlərində davam etməkdədir. İnqilabın bizə vermiş olduğu səməərəsi mühafizə edilməklə bərabər, siz indi Məclisi-Müəssisan seçkiləri ərəfəsindəsiniz. Bu Məclisdə Azərbaycan milləti kəndi fikir və rəyini aşkar edəcəkdir. İstiqlaliyyəti müdafə və mühafizə etmək ümum Azərbaycan xalqının müqəddəs vəzifəsidir.

Azərbaycan vətəndaşları! Təhlükə və təhdid hələ rəf olmamışdır [aradan qaldırılmamışdır]. Bizim üzərimizə qara bulud-

YAŞASIN TƏYİNİ-MÜQƏDDƏRAT HÜQUQU!

lar gəlməkdədir. Bizim daxildəki hərəkətimiz və nizam və asayişimiz təmin edilsə, istiqlalıyyətmizi təhdid edən qüvvələrə yol verməz və rahat və azadə yaşamağa malik olarız.

Azərbaycan vətəndaşları!

Mayın 28-i böyük və ümumi bir bayram hesab edilməlidir. Bu gündə bilafərqi-millət hər kəs özünü müsavi hüquqla Azərbaycan vətəndaşı hiss etməlidir. Bu gün ümum cahan millətlərinin ədalət üzrə olan hüquq və ixtiyaratının təmin edilən günlərindən bir gündür. Azərbaycan millətinin ittihad və ittifaqına istinad edərək və buna ümidini izhar etməklə, hökumət Azərbaycan Cümhuriyyətinin ikinci sənəsinə qədəm-nihad olur [qədəm qoyur].

Ümum Azərbaycan vətəndaşlarının qüvvə və müavinətinə ümidlə hökumət onları dövlət bayramı ilə təbrik edir.

Azərbaycan Vükəla Şurası Rəisi və Daxiliyyə naziri: Nəsim bəy Yusifbəyli

AZƏRBAYCAN İSTİQLALINI MÜBƏYYİN [BƏYAN EDƏN] ƏQDNAMƏ

Böyük Rusiya inqilabının cərəyanı ilə dövlət vücudunun ayrı-ayrı hissələrə ayrılmasıyla Zaqafqaziyanın rus orduları tərəfindən tərkini mövcub bir vəziyyəti-siyasiyyə hasil oldu. Kəndi qüvayi-məxsusələrinə tərk olunan Zaqafqaziya mil-

lətləri, müqəddəratlarının idarəsini biz-zat kəndi əllərinə alaraq Zaqafqaziya Qoşma [Federativ] Xalq Cümhuriyyətini təsis etdilər. Vəqayei-siyasiyyənin [siyasi hadisələrin] inkişaf etməsi üzərinə gürcü milləti Zaqafqaziya Qoşma Xalq Cümhuriyyəti cüz'ündən [tərkibindən] çıxıb da müstəqil Gürcü Xalq Cümhuriyyəti təsisini səlah [müvafiq] gördü.

Rusiya ilə Osmanlı imperatorluğu arasında zühur edən müharibənin təsviyəsi [ləğvi] üzündən hasil olan vəziyyəti-hazireyi-siyasiyyə və məmləkət daxilində bulunan misalsız anarşi Cənub-Şərqi Zaqafqaziya ibarət bulunan Azərbaycana dəxi bulunduğu xarici və daxili müşkülətdən çıxmaq üçün xüsusi bir dövlət təşkilatı qurmaq lüzumunu tələqin edir.

Buna binaən [buna əsasən] arayı-ümumiyyə ilə intixab olunan [ümumi səsvərmə ilə seçilən] Azərbaycan Şurayı-Milliyeyi-İslamiyyəsi bütün camaata elan edir ki:

1 – Bu gündən etibarən Azərbaycan xalqı hakimiyyət haqqına malik olduğu kimi, Cənub-şərqi Zaqafqaziya ibarət Azərbaycan dəxi kamilül-hüquq müstəqil bir dövlətdir.

2 – Müstəqil Azərbaycan dövlətinin şəkli-idarəsi xalq cümhuriyyəti olaraq təqərrür edir [qərarlaşdırılır].

3 – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti bütün millətlər və bilxassə həmcivar olduğu millət və dövlətlərlə münasibəti-həsənə [yaxşı münasibətlər] təsisinə əzm edir.

4 – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti

YAŞASIN CAHAN DEMOKRATİYASI!

millət, məzhəb, sinif, silk və cins fərqi gözləmədən, qələmrovunda [hakimiyyəti altında] yaşayan bütün vətəndaşlarına hüquqi-siyasiyyə və vətəniyyə təmin eylər.

5 – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, ərazisi daxilində yaşayan bilcümlə millətlərə sərbəstənkə inkişafı üçün geniş meydan buraxır.

6 – Məclisi-Müəssisan toplanıncaya qədər Azərbaycan idarəsinin başında arayı-ümumiyyə ilə intixab olunmuş Şurayı-Milli və Şurayı-Milliyə qarşı məsul hökuməti-müvəqqətdə durur.

Bu əqdnamə 1918 sənəsi mayıs ayının 28-də Tiflisdə elan olunmuşdur.

İSTİQLALIYYƏT

İnsanlar azadə yaşamaq üçün xəlx olunublar və bu yaşadığımız yer bilatəfavüt insanların ixtiyarlarına vəgüzar olubdur [verilib]. Ona görə, hər millətə istiqlalıyyət verilməlidir ki, ta kamali-asudəliklə öz hüquqlarına nail olsunlar.

Peyğəmbərlərin camaata ümdə sözləri bu olubdur: “Ey camaat! Fəqət bir olan Allah-taalaya itaət edin.” Bu dəxi ifadə edir ki, Allahdan başqasının bir kəsə təsəllütü yoxdur, bəlkə hamı camaat hüquqda bərabərdir.

Quran ki qəvanini-mədəniyyəti [mədəniyyət qanunlarını] ehtiva etdiyi halda xitabı doğrudan-doğruya ümum xalqadır, bu xitabla hakimiyyəti-xalqı təsis və

təmin etmişdir. “La ikrahə fid-din” ayəyi-kəriməsiylə bülənd [uca] bir surətdə hürriyyəti-vidanı elan buyurmuşdur.

İstiqlalıyyətlə hürriyyəti mühafizə etmək olar. Hər kəs öz sözünü, əqidəsini cürətlə bəyan edər. İstiqlalıyyətlə məktəblərdən və mədrəsələrdən camaata nəf [fayda] verən alimlər peyda olar, ehkəmi-ilahiyyə dəxi istiqlalıyyət sayəsində intişar tapar [yayılar].

Hər tayfaya istiqlalıyyət lazımdır və buna tərəfdar olmaq ədalətdir. Ədalət isə cümlə əxlaqi-həmidənin [bütün gözəl əxlaqların] əsasıdır. Kim ki, istiqlalıyyətin xilafına hərəkət edər, o, zalımdır və günahsız insanları əsir etmişdir. “Əl-ədl mi-marül-ərz” demişlər.

İstirahət və səadəti-ümumiyyə tərəqqi və mədəniyyətlə hasil olar. Tərəqqi və mədəniyyət isə ancaq hər millətin istiqlalıyyətlə yaşamağındadır. İstiqlalıyyəti mühafizə etməkdə çalışmaq eyni-səadət və nəhayət kəramətdir. Zira insan başqalarını nə dərəcədə məsud edərsə, özü dəxi o dərəcədə məsud olar.

İnsanı istiqlalıyyətlə yaşamaqdan mane olmaq quşu qəfəs içində saxlamaq kimidir ki, daim özünə nicat yolu axtarar. İştə, millət kəndi hüququna arif olandan sonra daim istiqlalıyyət axtarmaqla, axirüləmr məramına nail olacaqdır. Buna görə, insanı təbiətin xilafına məcbur etmək nəticəsiz böyük zülüm və Haq-taalanın əmrinə müxalifətdir.

İstiqlalıyyəti olmayan millət qanadsız quş kimidir ki, hətta xırdaca uşaqların da əllərindən xilas ola bilməz. Qanadsız quş

YAŞASIN TÜRK MİLLƏTİ!

başqa quşun qanadıyla uça bilməz. İştə, hüququ əlində olmayan millət də həmişə zülmətlər içində sərgərdan qalıb, başqasının himayəsiylə nicat yolu bulmaz.

*Be-pərri-xiş bayad kərdi-pərvaz,
Be-bali-digəran nətvən pəridən.*

Azərbaycan hökuməti istiqlaliyyət peyda edərsə, islam əhli cəhalət vərətə-sindən [təhlükəsindən] xilas olub, dini və mədəni cəhətlərini təmin etmiş olarlar və bununla xilqətin müqtəzasınca [təbiətlərinə uyğun] yaşamağa malik olub islamıyyətin ruhu və həqiqəti zahirə çıxar və bu nöqtəyi-nəzərlə də Azərbaycan Hökuməti kəndi istiqlaliyyətini elan etmişdir. Fəqət böylə istiqlaliyyətdən gözəl nəticə almaq vaxta görə maarifi artırmaqla və milli ruhda tərbiyə almaqla mümkün olacaqdır.

*Şeyxülislam
Axund Ağə Ağəalizadə*

NƏ BÖYÜK BAYRAM!

Azərbaycan türkləri bu gün ilk dəfə olaraq böyük bir bayram saxlayırlar – İstiqlal bayramı!

Bundan bir sənə əvvəl Zaqafqaziya-nın müqəddəratını həll üçün Tiflisə toplanmış olan müsəlman vəkilləri tarixin öylə bir anına təsadüf eyləmişlərdi ki, yüz sənəlik dövrü-əsəratə yalnız yüksək

bir əməl [arzu] nəticəsi deyil, eyni zamanda zəruri bir ehtiyac kimi xatimə vermək məcburiyyətində qalmışlardı.

Əvət, Zaqafqaziya millətləri bilməcburiyyə [məcburi surətdə] elani-istiqlal etmişlərdi.

Bilməcburiyyə elani-istiqlal!

İstiqlalımıza düşmən olanlar bu iki “məcburiyyət” və “istiqlal” sözlərinin bir araya toplanmasını “ictimayi-ziddeyn” [iki ziddin cəmləşməsi] qəbilindən ədd [hesab] etməklə Zaqafqaziya cümhuriyyətlərinin qeyri-təbii olduqlarını isbat etmək istərlər.

Fəqət bu mülahizə zahirdə doğru görünsə də, batində öylə deyildir.

Bir növzadın [körpənin] məşimeyi-madərdən [anasının qarnından] xilas olub da dünyaya gəlməsi heç şübhəsiz bir vəq’eyi-istiqlaldır. Qadının vəzi-həmlinə [yükünü yerə qoymasına, doğmasına] digər təbirlə bizdə “azad olmaq” deyirlər. Halbuki bu “azadlıq” eyni zamanda bir zərurəti-təbiiyyə, bir məcburiyyətdir.

Öylə bir məcburiyyət ki, həyatı-ələm ona bağlıdır!

Zaqafqaziya Seyminin elani-istiqlala məxsus olan günündə Kadet firqəsi nümayəndəsi Seym əzələrinin [üzvlərinin] o gün vəzifələrinin ağırlığından duyduqları hissiyata tərcüman olaraq, hər kəsi özü kimi təsəvvür edərək: “Baxınız, sanki Seym bir möhtəzirin [can verənin, ölüm ayağında olanın] başı üstündə durmuşdur” dediyinə müqəbələtən mən: “Əfv edərsiniz, bu iztirab və əndişə bir möh-

YAŞASIN MİLLƏTLƏRİN QARDAŞLIĞI!

təzirin deyil, bir lohusanın* başı üstündə görülən iztirabdır.”

Zaqafqaziya lohusasının “azadlığı” çox müşkülətlə olmuşdu. Çünki birdən üç növzad doğmuşdu:

Gürcüstan, Azərbaycan və Ermənistan!

Hər növzad kimi istiqlal dəxi can kimi sevildiği halda, canan kimi cəfakardır. Bir növzad paydar olub kəndi başına dolanar bir adam oluncaya qədər ata və anasına nə əndişələr, nə qəmlər, nə qüsslər verməz!

İştə, eyni iztirabları, eyni qüسسə və dərdləri, fəqət bununla tövəm [əkiz] olan sevinc və itminanları [xatircəmliyi, könül rahatlığını] biz keçən sənəyi-istiqlaldə keçirmədikmi?

Mart hadisəti-ələməsinin [kədarli Mart hadisələrinin] bir nəticəsi olaraq davam edən Bakı əsarəti, Şamaxının bu dəfə yer altındakı məvaddi-bürkaniyyədən [vulkanik maddələrdən] deyil, insanların fitrətindəki şərərətdən [pisliklərdən] mütəzərrir olub da [ziyan çəkib də] xak ilə yeksan olması, Osmanlı türk qardaşlarımızın son ümitsizlik dəmində yetişib də bizi düşmənlərdən xilas, Bakının istirdadı [geri alınması], sonra ingilislərlə bərabər Biçeraxov və sairələrinin gəlişiyə hasil olan iztirab və əndişə, Parlamanın mütəntən surətdə açılması, Azərbaycan ordusunun vürudu [gəlişi], Qarabağ, Naxçıvan, Lənkəran məsələləri, Dağıstan faciəsi, nəhayət bugünkü şənliklər – iştə, bir sənəlik

* Vəzi-həml edən qadın.

həyatı-istiqlalın xof ilə ümid arasındakı iztirab və itminan dəqiqələri!

Hər nasılsa növzadımız bir yaşına çatdı!

Bu bir ilin ərzində Azərbaycanlıların maddətən verdikləri qurbanlara müqabil qazandıqları yalnız xaricin bizi müstəqil bir millət kimi tanımayaya doğru göstərdiyi bəzi təmayülat deyil, ən böyük şey fikri-hürriyyət və istiqlalın artıq milli bir fikir olduğu keyfiyyətidir.

Bundan iki sənə əvvəl biz türkçülər Azərbaycan şüarını böyük güldəstənin rəngin bir gülü kimi təsəvvür etdikdə, yalnız rus kadetləri ilə sosialistlərdən deyil, öz kadetlərimizlə sosialistlərimizdən dəxi müqabilə görürdük.

Bir sənə sonra bütün firqələr bunu bir zərurət kimi qəbul edərək Azərbaycan istiqlalının elanına iştirak etdilər. Bu gün isə hər kəs onu bir mövhibə [nemət, bəxşiş] kimi qarşılayıb bir əməl [arzu] və bir ideal kimi alqışlayır! Bu alqışlar yalnız siyasi firqələrin nümayəndələrindən deyil, ağac tufənləri ilə “İləri, iləri!” deyə soqaqları dolaşan gənclərlə, “Azərbaycan əsgəri”ni yaşar gözləri və “Allah bəd nəzərdən saxlasın” duasıyla ötürən camaatdan, nəşeyi-istiqlalı dərk etmiş xalqdan gəlir.

Bundan altı ay əvvəl Azərbaycan Məclisi-Məbusanı açıldığı gün “Bir kərə yüksələn bayraq bir daha enməz!” demişdim.

O zaman, içində bulunduğumuz zaman o qədər müşkül və o qədər pürxof [qorxulu] idi ki, yüksəltdiyimiz bayrağı

VAR OLSUN HÜRRİYYƏT VƏ İSTİQLAL,

pək də yüksək qaldırammayır, onu yalnız Parlaman binasına münhəsir [həsər, məxsus] etdirib

də “müdəra” göstərmək [yalandan üzə gülmək, istəmədiyi hala qatlaşmaq] məcburiyyətində qalırdıq.

Bu məcburiyyətdən mütəəssir olan bəzi bədbinlər “Hanı ya bir kərə yüksələn bayraq bir daha endirilməz!” deyirdiniz deyirdilər!

İştə, qoy bugünkü gün, milli bayraqlara boyanmış Azərbaycan paytaxtı o kimi bədbinlərin qəlbini təşfiyə etsin!

Bir sənəlik həyat həqiqətən də göstərdi ki: Bir kərə açılmış livayi-hürriyyət [hürriyyət bayrağı] bir daha bükülməz!

Doğrudur ki, bu gün yüksəltdiyimiz istiqlal bayrağını endirməyə, açdığımız livayi-hürriyyəti bükməyə çalışan düşmənlər var. Bu düşmənlər bu gün hər tərəfdən bizə pusu qurmaqda, bizi təhdid etməkdədirlər.

Fəqət bir tərəfdən millətimizin gündən-günə artan əzmi-millisinə, istiqlal və hürriyyəti yolunda sabit qalacağına, digər tərəfdən də nə desələr desinlər, dünya üzərində təsirsiz qalmayacaq milliyət fikri-müəzzəminin bilaxirə elanizəfər edəcəyinə inanmaqla, bu, tarixi-millimizdə misli naməsbuq [görünməmiş] böyük bayramla yek-digərimizi təbrik edəlim də, inanalım ki, bir yaşına çatmış növzadi-istiqlal təhlükəli qıranlarını keçirər.

Bir kərə yüksələn livayi-istiqlal bir daha enməz!

M. Ə. Rəsulzadə

BİR YAŞ

Bu gün, istiqlalını elan etmiş olduğumuz və bu istiqlalı qazanmaq yolunda çaylarca qanlar axıdıb minlərcə xanimanlarımızı xaraba qoyduğumuz bir dövlətin, yəni Azərbaycan Türk dövlətinin bir yaşı tamam olub da, ikinci yaşa qədəm qoyduğu gündür.

Növzad dövlətimizin təvəllüdü, ana vətənin bətnindən doğulması çətinliklə əmələ gəlmişdi. Ana vətən balasını doğarkən, özünü qurban edəcək dərəcəsinə gəlmişdi... Azərbaycan toprağı bir xarabazara, bir viranəyə dönəcəkdi. Onun, o mədəri-mehribanın [mehriban anasının] nazik sinəsi, zərif bədəni üzərində gəzən qaba ayaqlar, həm anasını, həm bətnindəki balasını çəkmələrinin təpikləri altında tapdalamaq, əzmək və xurd-xaş etməklə anasını da, balasını da öldürmək istəyirdilər...

Lakin bu zəif sinə içində gizlənmiş olan eşq və məhəbbət o dərəcə böyük bir qüvvəti haiz [qüvvətə malik] idi ki, zəif cism, qüvvətli ruh sayəsində düşmən zülmü qarşısında tab və taqətdən düşməyib yaşamaq və yaşatmaq iqtidarını qeyb etmədi.

Ana Vətən doğdu...

Və bu gün, doğduğu övladının sənəyi-dövriyyəsi münasibətilə bayram qurub və övladını mavi, al və yaşıl rəngli parçalarla bəzəyib, nümayişkarənə bir surətdə bəyani-iftixar etmədədir.

* * *

QƏHR OLSUN DÜŞMƏNLƏRİ!

Bir yaşlı dövlətimiz gələcəkdə – və yaxın gələcəkdə – türklüyün ümidgahı, islamlığın pənahı və aləmi-mədəniyyətin möhtərəm bir üzvü olacağını hələ bir yaşında olduğu halda hər kəsə bildirməkdir.

Azərbaycanın, türklüyə istiqbal [gələcək] meyvələri yetişdirmək üçün münbit bir torpaq təşkil etdiyini, Osmanlı türk qardaşlarımız dəxi iqrar və etiraf edib bizə ümid nəzəri ilə baxmadadırlar. Filhəqiqə [doğrudan da], Azərbaycan idi ki, türk irqində sağlam bir milliyət hissi oyatdı, millət nə olduğunu milliyətini unutmuş türklərə bildirdi: Onlara, sən əvvəl-əvvəl bir türksən, dedi və “türkəm” dedirdi...

Türk qövmünün dəxi farslar və ərəblər kimi müşərrəf olduqları dini-mübini-islamın [açıq-aşkar meydanda olan islam dininin] – Allahımız bir, peyğəmbərimiz bir, Quranımız bir və binaileyh [ona görə] dinimiz də bir olmalıdır – deyər bu birliyə feil və əməl ilə ilk qədəm qoyan Azərbaycan türkləri oldu desəm, əminəm ki, xəta etməyəm. Bu fikrin Azərbaycan türkləri arasında böyük bir sürətlə intişarını [yayılməsini] və qüvvətlənməsini görənələr sözlərimi təsdiqə məcbur olurlar...

Bizi vəhşi bilənlər və bizdən yalnız qaniçilik gözləyənlərlə və bizim vücudumuzu aləmi-mədəniyyət üçün təhlükəli ədd [hesab] edənlərlə bir balaca təmas lazım imiş ki, bu fikrin və bu nəzərin sırf yalan və yanlış olduğu meydana çıxsın. İngilislər bizim içimizə girər-

kən, özlərini vəhşi heyvan qarşısına çıxmış bir ovçu vəziyyətində saxlamaq ehtiyatına heç bir lüzum olmadığını bir-iki gündən sonra kamali-təəccüb ilə anladılar və haqqımızda bəsləməkdə olduqları nəzər və təsəvvüratın bilməməzlik və ya düşmənlər təbliği nəticəsi olaraq xəta və yanlış olduğunu da dərk etdilər. Əminəm, bunu da dərk etdilər ki, istibdad altında tərəqqi və təalidən [ucalmaqdan] cəbrən [zorla] məhrum və cəhalətə məhkum edilmiş olan bu millət, azad olduqdan sonra çox çəkməz ki, aləmi-mədəniyyət bazarlarında öz milliyətləri təqazasıyla [öz milliyətinin tələbi və ehtiyacı olaraq] əmələ gəlmiş mədəni mətəllərini [mallarını] ənəri-bəşəriyyətə [bəşəriyyətin nəzərlərinə] təqdim ilə mədəniyyəti qoca olan millətləri də heyran qoyarlar...

Al rəngi türklüyə, yaşıl rəngi islamlığa və mavi rəngi də mədəniyyətə işarə olan bayrağımızın mənaiyi-mənəvisi də budur.

* * *

Adamlar vardı ki, bizim istiqlalımızı istəməyirdilər. Halbuki bizə düşmən deyildilər və bu istəməməzlilikləri də düşmənçilik üzündən deyildi. Fəqət onlar qorxurdular, qorxurdular ki, biz hökumət etməyə, məmləkət dolandırmağa, dövlət saxlamağa qabil olmayıb da, müxtəlif millətli təbəəmizin can və malını mühafizə edə bilməyək, məmləkətdə asayış bərpa edə bilməyək, nizam və qayda qoya bilməyək, siyasiyyatda bacarıqsızlıq göstərər xalqın istirahətini pozaq...

Lakin növizad dövlətimizin yeni başlamış ömrünün günləri və ayları gəlib keçdikcə, bu fikirdəki adamlar öz fikirlərini dəyişməyə məcbur olurdular. Bolşeviklər dövründə həsrətini çəkdiyimiz çörək və çörəkdən də artıq həsrətində olduğumuz əmnü asayişin yoxluğu və camaatı qoz və fındıq kimi bizar edən qətl və qarətənin çoxluğu – o da, bu da rəf edildi [aradan qaldırıldı]. Azərbaycan dövləti çörək ilə bərabər əmnü asayişini də iadə etməklə əhalini həm aclıq, həm də qətl və qarət bəlalərindən xilas qıldı. Cavan dövlətimiz, dünyanı bürümüş olan sari [yoluxucu] xəstəliklərlə də mədəni və ər bir surətdə mübarizəyə girişib zəfər və müvəffəqiyyət qazandı...

Düşmənlərimizin viridi-zəban [dilinin əzbəri] etdiyi “bəy-xan və şallaq hökuməti” əvəzinə ən demokratik və ən hürriyyətpərvər bir dövlət olduğunu bildirdi. Əhalisinə bir bu qədər geniş və genişliyi heç bir hökumətdə görünməmiş bunca hürriyyət və azadlıqların vücudu qarşısında düşmənlərimizin gözləri heyrətlənib dilləri lal olacaqdı ki, hiylə və təzvirə [saxtakarlığa] əl atıb hökumətimizin bu qədər hürriyyətpərəstliyini cəbunluğa [qorxaqlığa] və səhlkarlığa [asanlıq dalınca qaçmağa] isnad ilə bizi genə də ləkələndirmək istəyirdilər. Lakin bu axırkı zabastovkanı, Azərbaycan istiqlalını məhv etmək və məmləkətimizi anarşi halına salmaq niyyətilə qurulmuş zabastovkanı yatırmaq işində hökumətimizin və millətimizin göstərmiş olduğu əzm və səbat, ustadlıq və məharət, düşmənlərimizin bu ləkəsini də üzərimizdən sildi və bu töhməti də rəf etdi...

* * *

İçərisindən çıxan qırmızı təhlükəni rəf və izaləyə [aradan qaldırmağa və yox etməyə] qadir olan bir hökumət və millət, xaricdən sədəs gələn qara təhlükəni də dağıtmağa və darmadağın etməyə qadir olmazmı zənn edirsiniz! Siz onun biryəşar olduğuna baxmayın, düşmən dəfində təcrübəsaz olduğuna, türklük və islamlığına məxsus fəzilətlərinə baxıb da əmin olunuz ki, bu hökumət və bu millət öz istiqlalını, öz azadlığını və öz təbəəsini şanlı bir surətdə hər bir düşməndən qorumağa qadirdir və bu qüdrətini lazım olduğu halda isbat edər. Bu təntənəli, cəlal və şükühdü [böyük, cah-cəlalı] bayramımızı görənələr bunu yəqin bilsin ki, biryəşar cavan Azərbaycan Türk dövlətinin istiqlal mühafizəsindəki şüarı budur ki:

Ölmək var ki, dönmək yoxdur!

Bu gün, bu əziz bayram günü sidqi-dil ilə:

– Yaşasın müstəqil Azərbaycan! – deyənlər əmin olmalı ki, onu müstəqil yaşatmağa qadir olarlar!

Hacıbəyli Üzeyir

ŞƏRƏFLİ BAYRAM

Tam bir il əvvəl bütün dünya qan ilə dəmir arasında əl-ayaq çaldığı, dünyanın yarısı hərc-mərc, başsızlıq, pozğunluq girdabında boğulduğu bir zamanda üzərimizə səadət günəşi doğub əsrlərdən bəridi dərəbəyi idarəsinin pozğunluğu və istibdad yükünün ağırlığı altında əzilib məhv olmaq dərəcəsinə gəlmiş olan vətən və millətimizi istiqlal nuruyla işıqlandırdı.

1334 sənəsi mayısın 28-də bütün mövcudiyətimiz ortaya qoyulmuşkən Azərbaycan istiqlalı elan edildi.

Bu keyfiyyət yalnız Azərbaycan, yalnız türk ələmi deyil, bütün ələmi-islam tarixinə şanlı bir səhifə qeyd etdirmiş oldu. Zira tarixi-islamda birinci dəfədir ki, bir millət böylə gözəl demokratik bir üsulidarə qəbul etmiş olsun – Xalq Cümhuriyyəti.

Bir ildir ki, məzlum və məhkum millətimizi müstəqil elan etdik. Həm də bundan böylə millətimizi hüquqi-bəşəriyyəni təmin və riayətlə bu vaxtadək tarixi-siyasətin doğurmuş olduğu ən demokratik bir üsulidarə ilə yaşa[t]maq arzusunda olduğumuzu pişgahi-ənzari-bəşəriyyətdə [bəşəriyyətin gözü qarşısında] nümayiş etdirdik.

Şimdi həman tarixdən tam bir il keçir. Odur ki, bu günü bayram saxlayırız.

Heç kəs inkar etməz ki, siyasət səhnəsində bu gün biz bir məktəbli çocuq kimi yiz. Məktəblərdə adətdir, il başında çocuqları imtahan edər, keçən il zərfində oxuduqlarından nə öyrəndiyini və nasil oxumuş olduğunu sınırlar.

Bu gün biz dəxi keçirmiş olduğumuz bir illik müstəqil həyatımızı nəzərdən keçirəlim də yuxarı sinfə keçməyə müstəhəq [haqlı] olub-olmadığımızı təyin edəlim.

İstiqlal elan edərəkən, millətimiz yarınə hala düşəcəyini, hanki düşmən tərəfindən yenidən əsarət zəncirinə çəkiləcəyini bilməyirdi. Bütün vətənimiz başsız olub, məmləkət hərc-mərc, qətl və qarət atəşi içində yanırı. Paytaxtımız başda olmaq üzrə vətənimizin qismi-əzəmi [böyük hissəsi] düşmənlər əlində idi. Müstəqil dövlət həyatı ilə yaşaya bil-

cəyimizə heç kəs əmin deyildi. Bir qəy-yum olmazsa, özümüzü idarə edə bilməyəcəyimizə çoxları inanırdı. O idi ki, məsələn türklər buradan çəkilərkən hamı vətən və istiqlalımızı əldən getmiş hesab edirdi...

Bir il keçdi, paytaxtımızı və məmləkətimizin sair bəzi qismlərini düşməndən təmizlədik, hərcü mərc və qətl-qarəti məhvlə asayiş və müsəliməti [əmin-amanlığı] bərpa etdik. Vətənimizi öylə bir hala gətirdik ki, hazırda çox məmləkətlərdən rahat və rifahi-hal ilə yaşayır.

Demokrat bir millətə lazım olan Məclisi-Məbusan, ədalət və qanun kəbəsi olan məhkəmə idarələri və sairə təsis etdik. Hazırda Məclisi-Müəssisan çağırmağa hazırlaşırıq.

Deməli, mədəni, demokrat bir millətə lazım olan hər işi gördük və görməkdəyiz. Bu vəchlə də imtahanımızı verdik və istiqlala istehqaq qazandıq.

Yalnız, adətən bayram günlərində bayram etmək imkanından məhrum olanları da unutmamalıdır. Bu gün həpimiz dərin bir kədərlə etiraf etməliyiz ki, mütəəssifənə [təəssüf ki], bu vaxtadək vətənimizin müxtəlif hissələri (Naxçıvan, Şərur, Borçalı və Lənkəran qəzaları) hələ yabançılar əlindədir.

Binaileyh [ona görə], bu gün bayram saxlarkən, kəbeyi-milliyəmiz olan Məclisi-Məbusan qarşısında gələn ilki bayramda o qardaşlarımızın da bizimlə iştirak etmələrinə imkan verməyi əhd və ricalı-dövlətdən [dövlət xadimlərindən] bu uğurda ciddi tədbirlər ittixazını [tədbirlər görməyi] tələb etməliyiz.

Mübarək olsun İstiqlal bayramı!

X. İ.

HÖKUMƏT BİNASINDA MƏRASİMİ-TƏBRİK

Bu gün
istiqlal səneyi-dövriyyəsi
olmaq münasibətilə
Heyəti-Vükəla rəisi
və nazirlər bizzat
gündüz saat 1-dən 4-ə qədər
qəbuli-təbrikat edəcəkdir.

İlk Azərbaycan Şurayı-Millisi rəisi və
“Müsavat” firqəsi Mərkəz Komitəsi sədri
Rəsulzadə Məhəmməd Əmin

TÜRK ŞÜƏRASI VƏ İSTİQLAL

*Qaza hər feyzini, hər lütfünü bir vəqt üçün saxlar,
Fütür etmə, saqın, millətdəki zə'fü bətaətdən.*

*Biz ol ali-hüməm ərbabi-cəhdü ictihadız kim,
Cahangirana bir dövlət çıxardıq bir əşirətdən.*
Namiq Kamal

Şüəra və üdəbanın hər əsrdə və hər məkanda mayeyi-iftixarı, amalü əfkarı [arzu və fikirləri] yalnız “məhəbbətdən” ibarət olmuşdur. Təqazayı-zamanəyə [dövrün ehtiyaclarına] görə bu məhəbbət gah mehtablı gecələr, rayihəli növbəhar çiçəklərinə, sənubərlərə, cuybarlara [axar sulara]... gah dilfirib [kənül alan] məhəbbə və sənəmlərə, gah millətə və insaniyyətə və gah da vətənə həsr olun-

muşsa da, yenə axırkı məqsəd bəni-növi-bəşəri [insanları] biri-birinə alıxdırmaq, vətəni, dünyanı sevməkdir. Şüəramızın əsərlərini nəzərdən keçirsək görərik ki, bunların sərməşq ittixaz etdikləri [özlərinə nümunə götürdükləri] məhəbbətin ilk qədəmi eşq və sevdadan başlayıb, bir çox istihalələrdən [dəyişikliklərdən] sonra hürriyyət mənzələsinə [dərəcəsinə] çatır ki, bunun da axırkı arzusu istiqlaldir.

Böylə ki, şair bu barədə yazır:

İki şey sevdilir həyatı bana:

Biri hürriyyət, axəri sevda.

Edərəm eşq üçün həyatı fəda,

Feyzi-hürriyyətin yolunda fəqət

Eşqü sevdanı eylərəm ifna!

Lakin eşq və sevdadan bilavasitə hürriyyət və istiqlala ərişmək mühal və mümtənidir [mümkünsüz və çətindir]. Zira

Əlimərdan bəy Topçubaşov
Sülh konferansında Azərbaycan
Heyəti-Mürəxxəsesi rəisi

Həsən bəy Ağayev
Azərbaycan Məclisi-Məbusan
Rəyasəti Baş müavini

eşq ilə hürriyyətin arasında öylə böyük-böyük uçurumlar, mümaniətlər [manea-lər] mövcuddur ki, buralardan millət karvanını təhlükəsiz bir üsulla keçirmək üçün hürriyyətpərvər şüəramızdan böyük zəka və məharətlər tələb olunur. İndi baxalım ki, şüəramız bizi bu uçurumlardan nə kimi vasitələrlə xilas etmişlər.

Məhəbbətin birinci mənzili eşqdır, dedik. İki müxtəlif cinsin arasında peyda olmuş müəşiqəni [eşqi] ən qədim vaxtlardan şüəramız “Leyli və Məcnun” kimi böyük dastanlarda yazdıqları hamının məlum olduğu üçün bunun üstündə artıq dayanmayacağıq. Ancaq burasını qeyd etməlidir ki, şüəramızın bu müəşiqəyə bu qədər əhəmiyyət verməkləri məhz bundan ötrü idi ki, iki müxtəlif cinslər arasında sıxı və daimi bir məhəb-

bət hasil olsun. Erkək ilə qadın sədaqətən əl-ələ verib bəni-növi-bəşərin rifahı üçün çalışsınlar.

Məhəbbətin ikinci dərəcəsi həmcinslər arasında, yaxud əfradi-millətin [millət fərdlərinin] ittihadıdır [birliyi] ki, bunu şair böylə tövsif edir:

Ümumu müstəfid etməz xüsusun haqqını ibtal,

Saqın bir fərdi əzmə, qeyrəti-əfrad lazımsa.

İttihad yapanların ən böyük vəzifəsi xalqa, millətə xidmət etməkdən ibarətdir ki, böylələrini qiyamətədək unutmayıb bəlkə adlarına abidələr, nişangahlar da rəzk edərlər [qoyarlar, ucaldarlar]. Necə ki, şair deyir:

Usanmaz kəndini insan bilənlər xalqa xidmətdən,

Mürüvvətmənd olan məzluma əl çək-məz ianətdən.

Növ'i-insan həşrədək təzim edərlər adına,

Kim fədayi-nəfs edərsə cinsinin imda-dına.

İttihadi-millətin ən böyük dostu ədalət və ən böyük düşməni də zülümdür ki, bunu şair böylə təsvir edir:

Bargahi-ədli viran eyləyənlər, adəmin Başına zindan edər dünyanı abad et-sə də.

Zalimləri ədlin nə zaman xak edə-cəkdir?

Məzlumların çıxmadadır göylərə ahı!

Lakin daş ürəkli və müstəbid hökmdarlara məzlumların ah və nalələri təsir etmədiyindən, şair onları millətin “Janna d’Ark”, “Qaribaldi” və “Gavələri” xüru-cuyla [çıxışıyla] hədələyir, böylə deyir ki:

Bir abdi-həbəş dəhrə olar bəxtilə sul-tan,

Zöhhəkin edər mülkünü bir Gavə pə-rişan.

Məhəbbətin üçüncü dərəcəsi hürriy-yətdir ki, bunu Firon, Şəddad, Zöhhak və Nikolay kimi müstəbidlərin əlindən qo-parmaq üçün əfradi-millətin göstərə biləcəyi böyük bir fədakarlığına vabəstə [bağlı] qalır. Onun üçün də şair böylə-lərinə müraciət edərək deyir:

Bəni-növ'ün xilas et atəşin qeydi-əsa-rətdən,

Cahanda bir də firdövs eyləmək icad lazımsa.

Hürriyyətin istehsalı üçün bir çox qanlar tökülür, canlar verilir, zalımlar tələf olur. Axır ki, hürriyyət məşəli ətrafa şölə saçır. Neçə ki, şair deyir:

Xuni-ərbəbi-həmiyyət qərç edər za-limləri,

Məş'əli-əfkari-əhraranə sönməz xun ilə!

Hürriyyət alınar, millət asudə nəfəs almağa başlar ki, bu vaxtlar kənardan qaragüruhun təcavüzü, ənvayi-işkəncə-ləri, müstəbid hökmdarların zülümlərindən artıq hətta Mart hadisəti-əliməsi kimi fəqərələr [hadisələr] baş verir. Mil-lət çasıır, hürriyyətin də hüsuluna peşman olur. Bunu duymuş şair milləti cürətlən-dirmək üçün böylə yazır:

Həqir olduysa millət şanına nöqsan gələr sanma,

Yerə düşməklə cövhar saqit olmaz qədrü qiymətdən.

Bununla belə mart sitəmədələrinin ahü-fəğanı şairin halətini pozur, böylə yazır ki:

Musiqilər tərənə-saz olsa,

Sinələr cayi-əhtizaz olsa,

Guşimə millətin ənini gəlir!

Təcavüzkarların zərbələri ilə dağılmış “İsmailiyyə” kimi vətən xarabələrinin qarşısında şair məyus olmayır, vətən xarabələrini behiştə oxşadır, hübbi-vətə-ni böyləcə tövsif edir:

Vətən xarabəsi mənca behiştə-əladır,

Xarabələr gəzərəm mən çəmən, çə-mən deyərək.

Xəlqi-ələm bittəbi hübbi-vətən məc-burudur,

Min gülüstana dəyişməz bum bir vi-ranəyi.

Milləti vətənə alışdıran şair, zəmanə-nin icabatına [ehtiyaclarına] görə məhəb-bətin dördüncü dərəcəsinə – ki, **“istiqlal”** dan ibarət olmuş ola – qəsd-iqamə bağlayıb [nəzərdə tutub, onu özünə qayə seçib], bunun gələcəkdə təhsilinə [əldə edilməsinə] ümid bağlayır və bunu böylə təsvir edir:

Nə yari-can imişsən, ah ey ümmidi-istiqlal!

Cahanı sənsən azad eyləyənin min yə'sü möhnətdən.

Şair yalnız ümidə kifayəlməyərək, fəaliyyət və fədakarlıqla istiqlalın təhsilinə çalışır və tövsiyə edir ki, vətənin düş-mənlər əlində qalmış hissələrini şühəda qanları bahasına alsınlar. Odur ki, deyir:

Vücudun kim xəmiri-mayəsi xaki-və-təndəndir,

Nə qəm, rahi-vətəndə xak olarsa cöv-rü möhnətdən?

Əvət, igidlər, avət, siz fədayi-nəfs ediniz!

Vətən yolunda fədayi-həyat edən öl-məz!

İştə, vətənin dilavər [ürəkli, cəsur] balaları toplanaraq minlərcə şəhidlər

verir, vətəni düşməndən xilas edir. Axır-da da istiqlali-tamma nail olur.

Bunlar hamısı məhəbbətin səmərə-sidir ki, eşq və sevdadan başlayaraq, istiqlala qədər varmışdır. Bu məhəbbət “varsın çoxalsın da, heç azalmasın!”

Fərhad Ağazadə

AZƏRBAYCAN İSTİQLALI

Bu gün istiqlalımızın səneyi-dövriyyə-sidir [ildönümüdür]. Keçən sənə 28 Ma-yısdə etdiyimiz istiqlal elanından bu gün bir sənə keçir. O münasibətlə qiymətli Azərbaycanımızın hər tərəfində müəllə taqi-zəfərlərin [uca zəfər tağlarının], möh-təşəm binaların bəzənməsi görüldüyü

Azərbaycan Məclisi-Məbusan binasının zahiri görünüşü

kimi, hər ağızdan deyil, minarələrdən də gülbangi-zəfərlər [zəfər nidaları] eşidilir. Bu şənlik, bu şadlıqlar bizi nə qədər sevindirir və o sevinclər içində nə qədər vəq'ələr dərxi etdirir [hadisələr yada salır]. Bu sevinci daimi və daimiyyət əsasını təhkim və bu təhkimatı namusla bina etmək üçün azərbaycanlıların nəzəri-mütaliəsinə bir parça tarixi faciə ərz edirik.

Təbii, bu tarixi faciə parçası keçirdiyimiz “əsarət dövrü” haqqında bir xətirə olaraq və hakimiyyətinə məhkum olduğumuz ünsürün icraatını təşkil edəcəkdir.

Bu gün ortada görülən səthi tarixçələrdə moskofların ölkəmizə təərrüzü [hücumu] Petronun zamanından görülür. Lakin öylə deyildir. Ondan daha çox əsrlər iləri rusların, haqqı və təbiətiylə Azərbaycan adını daşımağa istehqaq kəsb edən [haqq qazanan] paytaxtımız Bakıya gəmilər dolusuyla gəldikləri görünür. Yunan, rum, alan, avarlardan məada [başqa] hicrətin 22-ci sənəsindən ikinci xəlifə həzrətlərinin zamani-xilafətindən 230 hicri xüləfayi-abbasiyyədən Vasiqbiləhın əhdi-xilafətində [xəlifəliyi dövründə] Azərbaycanda ərəblərlə xəzərlərin bilafasılə qanlı müharibələri olmuşdur. 270-də Mötəmid Əlallah qüvvətli və müntəzəm əsgər sövqüylə xəzərləri isqat [dağıtdığı] və ricətə [qaçmağa, geri çəkilməyə] məcbur etdiyi kimi, fəvqəladə islahat dəxi vücuda gətirmişdir. Və bir fərman sadir edərək [fərman verərək] paytaxtımız Bakıda olan neft və duz mədənlərinə müstəfizlər müqərrər etmiş [mühafizəçilər təyin olunmasına qərar vermiş] və sənəlik məadin [mədənlərin] varidat və

istehsalatını tərtib edilən qərar mövcubincə təqsim etmək [qərara əsasən paylaşdırmaq] üçün Məhəmməd bin Ammarı təhvildar təyin etmişdir.

290-da xəzərlər Dərbənd üzərinə şiddətli hücum və təərrüzlərdə bulunmuşlarsa, islam[ın] ittihad və hərbdəki məharətlərindən dolayı müvəffəqiyyət deyil, məğlub olaraq geri dönmüşlərdir. Ruslar bunların şaşqınlığından istifadə edib, etdikləri yəğma və qənimətin yarısını onlara vermək şərtiylə xəzərlərdən dəniz təriqiylə [yoluyla] bəri keçməyə müsaidə hasil etmişlər. Beş yüz gəmi ilə əlli min nəfər rus İdil nəhrindən Xəzər dənizinə keçmişlərdir. Fəqət fitri adətləri olaraq müsaidəsinə məzhər [nail] olduqları Xəzər xaqanının ehtiram gözləmədən, canavarcasına bütün sahillərdəki şəhərlərini, qəsəbələrini qətl və qarət etmişlər. Müdafə üçün gəmiləri olmayan və iş işdən keçdikdən sonra səhvələrini anlayan xəzərlər quru təəssüfdən başqa bir çarə bulammamışlardır.

Xüləfayi-abbasiyyədən Müqtədirbillah bir vəq'ədən ittilə [xəbər] istehsal edib 296-da Əbülqasım Yusif bin Əbulsacı qüvvətli ordu ilə sövq etmiş, müşarileyh [adı çəkilən şəxs] dəxi Bakıya gəlib gəmilər tedarük etməyə başlamışdır. Ruslar artıq qətl və qarətdən əl çəkib Nargin cəzirəsinə [adasına] iltica etmişlər [sığınmışlar]. İslam ordusu gəmiləri hazır etdikdən sonra cəzirəyə ruslar üzərinə hücum etmişlərsə də, məğlub olaraq qayıtmışlardır. Bu səbəblə ruslar daha bir müddət orada qalmağa və ətrafı çalib-çapmağa imkan bulmuşlar. Etdikləri fəvqəladə qənimətin yarısını Xəzər xaqanına vermişlərdir.

O vaxtlar Bakıda Əli bin Heysəm hakim idi.

Məğlubiyətə heç də davam edəməyən islam əsgərləri bu xüsusda çox düşünüb həddən ziyadə hazırlıqlarda bulunmuşlar. Nəhayət, bir tərəfdən bunlar, digər tərəfdən xəzərlər arasındakı müsəlmanlar intiqam saiqəsiylə hücum edərək ruslara otuz min tələfat vermişlərdir. (1)

332-də yenə ruslar Kür və dəniz təriqiylə Aran paytaxtı Bərdəni zəbt etməyə hərəkət etmişlər. Ora hakimi beş min nəfərlə müqabilə etmişsə də, ruslar külliyyətli əfrada [əsgərə] malik olduqlarından məğlub olmuş və Bərdə rusların pəncəyi-istilalarına keçmişdir. Ancaq yerli əhali üçün Bərdədən çıxmağa bir həftə vaxt qoymuşlar. Müəyyən müddət qurtarıqdan sonra yerdə qalanlarını tamamilə qətl və əsir edib biri iyirmi dirhəmə satmışlardır. Bu müharibədə rusların əlinə ərli-qadın 19 min əsir düşmüşdür.

Mərziban deyilməklə məşhur olan Azərbaycan valisi Məhəmməd bin Müsafir otuz min nəfərlə rusları dəf etməyə hərəkət etmişsə də, məğlub olmuşdur. Ruslar orada bir sənədən ziyadə qalmışlardır. Mərziban təkrarən müharibəyə başlamış, fəqət pək də müdəbbirənə [uzaqgörənliklə] başlamışdır. Yollarda pusquda əsgər qoymuş, kəndisi bir az qüvvə ilə qarşılarna yürümüş, rusların hücumu əsnasında qaçmağa üz çevirmişdir. Bu əsnada pusqudakı əsgərlər rusları arxadan təpələmiş, sərkərdələrini qətl, cəmiyyətlərini

ağır tələfata düçar etmişlərdir. Mabaqiləri [qalanları] Bərdənin Şəhristan adlı qalasına sığınmışlarsa da, mühasirə təzyiqi altında daha davam edəmmədiklərindən, gecə olunca mümkün qədər şeylərini alıb gəmilər vasitəsilə qaçmışlardır. (2)

Nəhayət, rusların böylə quldurca olan təərrüzləri və qətl-qarətləri yekdigərini təvali edə gəlmiş [bir-birini izləmiş] və Petronun, Yekaterinanın, sonra Aleksandrın zamanında ikmal edilmişdir [tamamlanmışdır]. Onların cahangiranə [imperialistcəsinə] deyil, türk islam ünsürünü məhv etmək məqsədlərinin icrası yolunda infaz edilən dəhşətli şikəncələrin qanlı faciələri hənüz də təxfif və təhvin edilməmişdir [azaldılmamış, yüngülləşdirilməmişdir]. Öylə şikəncə, öylə faciələr ki, fəci Mart qırğını onların yanında sıfır məsəbəsində qalar. Keçirdiyimiz “dövri-əsarət” acılığı dimağımızdan silinməmişdir. Milləti-məhkumə olmaq əziyyəti canımızdan çıxmamışdır.

Şimdi məzkur [deyilən] acılıqları, hakimiyyəti-milliyə sahibi olmaq sifətiylə yaşamaq, yaşamaq da böylə böyük-böyük şənliklər etməklə ovudacağız. Unudulmasın ki, dünyada yaşamaq hakimiyyəti-milliyə, hakimiyyəti-milliyənin bəqası əsgər ilədir. Haydi, coşqun həmiyyət, qaynar qeyrətlə çalışalım və yüksək səda ilə söyləyəlim:

Yaşasın Azərbaycan!
Var olsun hakimiyyəti-milliyə!
Paydar olsun əsgərlərimiz!

Əliabbas Müznib

1) Məsudi.

2) İbn əl-Əsir.

Fətəli xan Xoyski
Birinci
Heyəti-Vükəla rəisi

Yusifbəyli Nəsim bəy
Azərbaycan Cümhuriyyəti
Heyəti-Vükəla rəisi

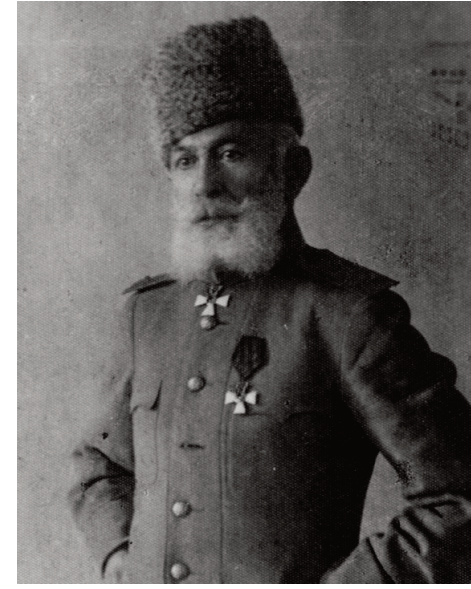
BÖYÜK BİR GÜN!

Günlər vardır ki, böyük bir həqiqəti elan etmiş, günlər vardır ki, böyük peyğəmbərləri doğurmuş, günlər vardır ki, bütün insanıyyət üçün vacibül-iftixar olmuş. Yenə günlər vardır ki, kiçik bir millət böyütmüş, böyük bir milləti oyandırmış, böyük vətənpərvərlərdən böyük millətlər yetişdirmiş və bütün tariximiləldə – Böyük bir gün! – böyük bir mövqe tutmuşdur.

“Allah bir gün dünyanı yaratdı” demişlər, kainatın sahibi-həqiqisini göstərmişlər. “Adəm bir gün topraqdan vücuda gəldi” deyərək məhdi-bəşərin [insanlığın beşiyinin] əslini təyin etmişlər. “Nuh bir gün tufana tutuldu” deyərək təbiət ilə bəşər arasındakı mübarizənin tarixini

bulmuşlar, İsa bir gün şagirdlərinə “Sənə sağdan bir toqad vurarlarsa, sol tərəfini çevir!” deməsiylə sülh aləminin qapısını açmaq istəmişlər. Həzrəti-Məhəmmədə bir gün “Möminlərdən rical [adamlar] vardır ki, Cənabi-həqlə əhd etdikləri şeyə sədaqət göstərirlər” məalında ayət nazil oldu, deyərək peyğəmbəri-zısanı [şanı uca peyğəmbəri] qəhhar [qüdrətli] bir mübarizi-haqq olaraq tanımışlar, Şərq səmimiyyəti-fikriyyəsinin əsasını bildirmişlər. Hasili, “bir gün” bütün tarixi-mədəniyyət və bəşərdə bir mövqe tutmuş, bir böyük gün əzəli bir təkərrürü-tarixi [tarixi təkrar] olaraq bütün millətləri ziyarət etmişdir.

Əvət, “bir gün” hər halda kainatın ümumi həyatı, bəşərin tərəqqi və təkamül meyarı olaraq bir çox hikmətləri, bir

General
Səməd bəy Mehmandarov
Hərbiyyə naziri

çox incə fəlsəfələri havidir [özündə ehtiva edir]. Öylə bir gün yoxdur ki, aləmi-təbiətdə böyük hadisələr çıxmasın, öylə bir gün yoxdur ki, həyatı-insaniyyət və miləldə [insanlığın və millətlərin həyatında] ya məsud və ya mənhus bir təzahür zühura gəlməsin. Bir gün Frans Ferdinand Bosna-Hersekədə öldürüldü, bir gün Avropa müharibəsi çıxdı. Bir gün Rusiya ixtilal etdi. Bir gün Lehistan [Polşa], Ukrayna, Litva, Finlandiya, Sibirya, Qafqaziya ayrıldı. Bir gün türklərin günü açıldı.

Bir gün də – Azərbaycan elanı-istiqlal etdi!

Günlər başqa əməllər üçün dəyişmiş, dün mənhus günlər keçirən bu gün məsud günlərə nail olmuşdur. Hər millətin böylə günləri vardır. Fəqət mənəcə həpsindən qiymətli olan günlər kiçik millət-

lərin məsərrət [sevinc] və məhzun [hüzün] günləridir. Çünki kiçik millətlərin hüznünləri də səmimidir, məsərrətləri də! Orada siz cahənşümul bir feyz [bərəkət], aləm-baha bir fəvz [müvəffəqiyyət] görərsiniz.

İştə o feyz və fəvzlərdən biri və şübhəsiz bizim üçün ən müstəsna Azərbaycanın məsərrətli böyük bir günüdür – 28 Mayıs günü!

Ə. Həmdi

GƏNC NƏSLƏ

Azərbaycan gənci! Bu gün sənin gənc cümhuriyyətin bir yaşını bitirir. Kim bilir, tarix ilahının tövfiqiylə [kəməyilə] qaç, bəlkə yüzlər, minlərcə sənələr sən bugünkü gündə bayrağını götürüb səmimi bir sevinc, haqlı bir vüqar ilə istiqlal aldığı bu günü xatırlayacaqsan...

Gəl, yoldaş! Bu ilk bayram sonra gələcək məsud bayramlara bənzəməz, bu bayram sənə sevincdən ziyadə vəzifə gətirir. Gəl, bu ağır tarix imtahanlarını ver, qazandığın haqqa səzavar [layiq] olduğunu isbat et, baxalım bir vətəndaş adlanmağa layiqmisən? Bu gün dövlətlər arasında bir mövqe tuta bilmək, bəynəlmiləl ailənin bir fərdi olmaq üçün bəşəriyyət səndən nə istəyir, bilirmisən? Səndən milliyətini tanımaq, xüsusi bir mədəniyyət və tərəqqi uğrunda bir əzm, bir səbat istəyir. Tarixi bir rol oynamaq, cahan xəritəsində bir yer tutmaq istədiyin üçün həm Şərq, həm Qərb qarşısında məsulsan. Qərb o təcrübəli gözlərini sənə dikərək:

“Baxalım ölü, çürümüş Şərqi bu təcəddüd [yenilənmə] imtahanı nə səməyə

verəcək?” deyir. Şərq isə əsrlərdən bəri əsarətə məhkum olmuş qollarını yuxarı qaldırmış, bu gənc oğlunun nə yapacağını böyük ümid və həsrətlə bəkləyir. Sənin əzmin birincilərin şübhələrini zail [yox] etməli, ikincilərin ümidlərini qüvvətləndirməlidir. Aləmləri şaşdıracaq bir mətanətlə araya atılıb damarlarında donan qanı və əsəblərində uyuyan zəkani pişgahi-bəşəriyyətə [insanlığın qarşısına] atmalısən. Görsünlər də bilsinlər ki, bu, toprağı altında təbii atəşi yanan ölkənin gənclərinin sinəsi altında da bir həqiqət, mədəniyyət atəşi yanır.

Azərbaycan gənci! İftixar et, qardaşım! Oğuz xan nəslində birinci olaraq ən mədəni üsuli-idarəyə, cümhuriyyət üsuluna nail olan yenə sənsən.

Vaxtıyla Napoleon Misirdə ikən dönlük xəyalında olan əsgərlərinin qarşısına çıxaraq ehramları göstərmiş və: “Əsgərlər! Bu ehramların üstündən qırx əsr sizə şəhadət edir!” demiş, bu ufacıq cümləylə yenidən bir ordunu ruhlandırır səfərdə davam etdirmişdi. Əvət, qardaşım! Bu gündə Qafqaziya dağlarının almaz şahiqələri üstündən bütün millətlər, bütün cahani-mədəniyyət sənin hərəkətini seyr edir. Çalış ki, o tənqidçi nəzərlər önündə üzün ağ, alnın açıq olsun. Yarınkı səadət, yaxud fəlakət, hər ikisi sənin əlindədir. Sən istərsən vətənin bir məhdi-mədəniyyət [mədəniyyət beşiyi], bir kəbeyi-səadət edə bilərsən. İstərsən onu bayquşlar məskəni, dirilər mədfəni də [qəbiristanı da] yapa bilərsən. Deməli, gələcək nəsillərin də taleyinin yaradıcısı sənsən. Səy et ki, onlar da səni nifrət və həqarətlə deyil, təqdis [müqəddəs sayma, sitayiş] və hörmətlə yad etsinlər. Unutma ki, bu gün yarına bənzəməz. Bu günün

hökmü başqa, yarının hökmü başqadır. Bu gün yalnız qılıncının zoruyla kəndisinə haqqi-həyat qazanan bəşəriyyət yarın tamamilə mənaviyyətə istinad edəcək deyirlər. Onun üçün şimdilik cümhuriyyətinin müdafiəsi üçün köksünü onun hüduduna sipər etməlisənsə, yarın da yaşamaq haqqı qazanmaq üçün ruhunu yüksəltməli, əqlini qüvvətləndirməlisən.

Bax, böyük türk şairi nə deyir:

...Ey yarının

*İnqilab ordusunda çarpışacaq
Qəhrəman! Öyrən işta: Qüvvət –
haqq.*

...

Bəklərəm bir zəfər əsasən mən

Qılıncından ziyadə qəlbindən. (T. F.)

Azərbaycan gənci! Gəl, yoldaş! Bu məhsullu əkinlər, sərin sulu yaylalar, həşəmətli ormanlar, qarlı dağlar, meyvəli bağlar, bağçalar, qara altın verən zəngin mədənlər, həpsi sənindir, sənin vətənidir. Min illərcə bəşəriyyətin nisfinin [yarısının] kəbəsi, beytül-müqəddəsi [müqəddəs evi] sayılan Bakı atəşgədələrindən, hənüz keçirdiyi tarixi vəlvələli günləri unutmamış Gəncə həvalisindən, Qarabağın (ah, gözəl ölkə), o yaşıl bağlı Qarabağın musiqi, nəğmə yurdu olan köylərindən, Zəngəzurun qartal yuvalarıyla dolu qayalarından, Hülakü bəyin məqbərinə [qəbrinə] ağuşuna çəkmiş Cəbrayıl tərəf, Araz yaxasından, şairlər, ədiblər vətəni olan Şirvandan... bunların həpsindən ibarət bir məmləkət var ki, orası sənin vətənidir... Hər sübh günəşin tülusunu [doğuşunu] tarlasında çocuq qədər şən və səmimi qarşılayan zəhmətkeş cütcü, qarşısına qatdığı qoyun sürülərini kəndi lisanınca oxşaya-oxşaya arandan yaylağa, yaylaqdan arana kö-

çürən, əlindəki zopaya təkyə edərək [söykənərək] dağların qarlı qüllələrinə, ormanların dəhşətli qərinə [dərinliyinə] baxaraq köksündən mənidar, sadə və səmimi bayatlar fırladan çoban, mədənlərdə ömrünü çürüdərək neft, yağ içərisində çalışan qeyrətli fəhlə, həpsi, həpsi bunlar eyni vətənin həyatı uğrunda çalışan insanlardır.

Gəl, vətəndaş! Bu gün sənin birinci intibahının timsalı olan “İsmailiyyə”nin xarabası qarşısına çıxmalı, əlini qəlbinin üstünə qoyaraq, gözlərini Parlaman binası üzərində rüzgarlarla qəhrəmancasına çarpışan bayrağına dikməli, bir daha onun enməyəcəyinə əhd etməlisən və and içməlisən ki, bu gün qazandığın istiqlalə təcavüz əli uzadanlar ancaq sənin cəsədinin üstündən keçə bilərlər.

Əli Yusif

YANARDAĞ...

*Ki yeki həsto hiç nist cözuv
Vəhdəhu la ilahə illahu*

Hatif

O, ömründə bir çox patlıtlar, gurultular keçirərək, qəvi [məhkəm] heykəltəni, daima nərəkəşən [nərə çəkən] olduğu bir surətdə, içərisində olan odlu daşları havaya sovurmuş və bir vaxt ətrafını qara çamurlar ilə əhatə edərək, yaşıl sünbülləri, o mayeyi-həyatı-bəşəriyyəni kəndi qara qəlbindən çıxarmış olduğu hisli-paslı və zəhrəlüd [zəhərli] nəfəsiylə müləvvəs etmişdi [çirkəndirmişdi]. Bir zaman dəxi böyük bir nəre ilə ətrafı məhabətli [qorxulu] və olduqca dəhşətli bir gurultuya qərq edib, içərisindən havaya qalxan odlu, hərərətli

İlk dəfə Azərbaycan ordusu qitəatının paytaxtımıza vürudu

şölələr və şərərələriylə [qılgılımlarıyla] yaxındakıları işıqlandırır, ətrafını isə qara torpaqlara basdıraraq, baharın ilk nəsimini ilə açılmış çəmənləri, o məhcub [utancaq] qönçələri matəm libasına geyindirirdi. Uzaqdakılar həmişə onun zəhərli şəfəqlərindən və şöləvər olan [şölə saçan] işıqlarından məhrum olmaqla bərabər, onu bir fəcri-kazib [yalançı sübh] hiss edərək bəhrəvər olmaq [faydalanmaq] istəmzlərdir.

Zatən kəndisinin cibilliyətini [xılqətini, xasiyyətini] və təbiətini bildiklərindən, əsla etina etməz və heybətindən uzaqda olduqlarını dərkə, cüzi də olsa xof etməyib, xətrəyə [qorxuya] düşməzlərdir. Yaxındakılar isə get-gedə işıqların içərisindən çıxan bədheybət sövzləri [səsləri] eşidərək kəndisini təbii bir həyəcan içində hiss etməklə qəlbini dağdar edir və dillərində böyük bir kəlmeyivirdlə deyirlər ki: “Bu gün bu bəla bir çox xanımaları bərpad edib külünü göyə sovurduysa da, lakin o ədalət və haqq tərəfdarı olan Pərvərdigar bizi öz mərhəmətindən məhrum etməz və Allah bir yandan bağlarsa, o biri yandan açar.”

* * *

Bir çox zamanlar keçdi. O dağ kəndi hərərətini, qızğın hissiyatını və cəhənnəmnümun [cəhənnəmi andıran] nərelərini qeyb etdi, hərərətindən qaldı. Artıq zəif bir cəsəd kimi düşkün bir halda idi. Söndü, məhv oldu. Onun heybəti, o qəvi heykəl bədəni, bir “dağ” kimi yıxılmışdı. Ətrafdakılar ondan hələ qorxurdular. Yaxınına gəlməkdən həzər edirsə də, bir

daha onun hərəkət etməyəcəyinə inanaraq, cəsərət və qeyrətə gəlirlərdir.

* * *

Düşmən neçə gün əvvəl Yanardağda olan cüzi bir başıpozuq dəstəsini qovub onu işğal etmiş və orasını böyük xəndəklərlə mühat edərək möhkəm bir hala salmışdı. Yanardağın düşmən tərəfindən işğalı dost qoşunları komandanı ... bəyi düşündürdü. Zira onun hər b nöqtəyindən nəzərindən böyük əhəmiyyəti var idi.

Yayın isti və şiddətli dərəcə hərərətli bir günündə cəbhəyə yeni varid olmuş [gəlib çatmış] komandan:

– Bu gün, nasil olursa-olsun, şu təpələr və xüsusən Yanardağ işğal edilməlidirlər. Bu təpə təsərrüfümüzdə [idarəmiz altında] olmadıqca, kəndimizi daima xətrə [təhlükə] qarşısında hiss edəcəyiz, – dedi.

Həman iki saatdan sonra həman təpələrə hücum əmri sadir oldu [əmrı verildi]. Ətrafda insanın bütün mövcudiyətini belə sarsıdan bir müharibə başlandı. Topların gurultusu, mitralyozların taqqıltısı, mauzerin, vintovkalardan bilafasilə [fasiləsiz] açılan güllələrin şarıltısı get-gedə cəbhəni böyük bir meydanı-hərbə təbdil etdi [çevirdi]. Qumbaraların havaya sovurduğu toz-torpaqdan meydanı-hərb görünməyib, gurultular, həman neçə il bundan əqdəm [qabaq], dağın təbii gurultularını andırırdı. Orada insanlar cəhənnəm misalı atəş və Yanardağın odlu qurşunu fəvvarəsi içərisində kəndisini mələkülmövt çəngalında [ölüm mələyinin caynağında] hiss edirlərdir. Ölüm saçan makinalardan buraxılan qurşunlar

dağın içərisindən çıxmış olan yalançı altuna, qurşuna qarışırdı. Xəndək müharibəsi bir qədər davam etdikdə düşmən kəndi mövqeyini möhkəmləşdirib və şiddətli inad göstərdiyindən, süvari dəstə kəndi komandası altında atlarına məhmiz göstərərək üryan qılınclar əllərində olduğu halda dağa, düşmən səngərlərinə doğru hücumavər oldular. Və komandan həzrətləri müxtəsər bir nitq ilə süvarilərə müraciətən:

– Oğlanlarım, Allahu əkbər! – dedi.

Süvarilər bu böyük kəlməni komandanın ağzından alaraq müttəfiqən [birgə] onu təkrar ilə ucadan “Allahu əkbər” nərasıyla kainatı hərəkətə gətirdilər. Cüzi bir çarpışmadan sonra süvarilərdən bir çoxu dağın kəlləsində qərar tutub qırmızı bayrağı oraya nəsb etdilər [sancdılar]. Və bununla isbat etdilər:

*Ki yeki həsto hiç nist cözuv
Vəhdəhu la ilahə illahu*

Piri

TƏŞKİLATIN QADINLARA TƏSİRİ

Məmləkətimizdə dəxi qadınlıq oyanmağa başladı. Nə böyük xoşbəxtlik!

Bu gün Azərbaycanda olan müsəlman türk qadınları həqqi-həyatını, həqqi-ictimaisini düşünür. Nə məsudiyyət!

Qadınlığın oyanması, ictimaiyyəti, siyasiyyəti başqa rəngi-mədəniyyətə təhvil edəcəkdir [çevirəcəkdir]. İnsaniyyəti yüksəldəcək, adəmiyyəti məsud edəcək ancaq qadınlıqdır.

Qadın, erkək bir-birindən ayrı həyat

keçirəmmədiyi kimi, bərabər yaşamağa təb’ən [təbiət etibarıyla] məcburdur. Erkəyin qadından ayrı yaşaması, ayrı hüquq mühafizə etməsi nə əqlə sığar, nə məntiqə. Erkək-qadın bir-birinin tamamı, yardımçısıdır. Əgər böylə olmazsa, insaniyyət kamalını, adəmiyyət mövqeyini bulmamış olar.

Nə qədər erkəklər hüquq dərəcəsinə qadınlardan ülvil olursa-olsunlar, əgər qadınlar hər hüquqdan məhrum qalarlarsa, o millət heç bir vaxt yüksələmməz və bizim şimdiki halımız kimi qalar. Əgər erkəklər kimi qadınların da hüquqları hüquqi-ümumiyyə arasında qəbul edilmiş olduğunu görərsək, o dəqiqədən etibarən bəşəriyyətin məsud olacağına inana biləriz.

Bu gün bizi yaşadacaq, əvvəlkindən daha iyi yaşadacaq ancaq Azərbaycan və Azərbaycan Hökuməti olacaqdır. Gələcək ümidimiz Azərbaycanın fəal müdafilərinədir [müdafiəçilərinədir]. Əgər onlar əzm və niyyətlərində müstəqim [düzgün] olarsalar, biz də, millətimiz, insaniyyətimiz, varlığımızda öyləcə müstəqim və mətin olarıq. Əgər müdafilərimizi, qəhrəmanlarımızı yetişdirən və şimdiki də kamali-iftixarla əsgərliyə göndərən analarımız oğullarını baş qaçırtmadan, göz yaşı tökmədən, sevə-sevə, dua edə-edə əsgərliyə göndərsələr, öylə övladlar da layiqli millətin qəhrəmanı, hökumətin müdafi [müdafiəçisi] olar.

Burada bir əhvalat xatirimə gəldi.

Keçən gün məmuriyyətimdən çıxıb da evimə tərəf dalğın-dalğın gəlirdim. Yol əsnasında bir dəstə müsəlman xanımlarıyla birləşdik. Əvvəlcə mən bunlara əhəmiyyət vermədimə də, onların pək

ciddi olan söhbətləri məni dalğınlığım-dan ayıldı. Daha eyi qulaq verməyə başladım.

Hal və tövründən təxminən on beş yaşında olan birisi deyirdi:

– Nənə, öylə niyə deyirsən! Hər vaxt sən sözə uyur və fikrindən tez dönürsən. Keçən gün qardaşıma sən kəndin demə-yirmiydin ki, get bala, get, Allah səni mühafizə etsin.

Bir qeyrisi:

– Nənəm o vaxt razı idi, amma Gövhər xalaqızıgılı bizə gəlib əsgərlikdən danışandan bəri nənəmin də rəyi döndü. Daha dadaşımı göndərmək istəməyir.

Bir qeyrisi:

– İnsan da öylə tez fikrindən dönər-mi? Bu bir mal bazarlığı deyil ki, bunu istəməm, bunu istərəm deyəsən. Bu bir vəzifədir. Allah borcu kimi bir şeydir.

Bir qaçı birdən:

– Əstağfirullah elə! Əstağfirullah elə! Kafir oldun. Əsgərliyə getmək Allah borcu kimi niyə olsun? İstərəm göndərmə-rəm, istərəm göndərəm. Həm də öylə biqeyrət ana olarmı ki, oğlunu öz rəyi ilə əsgərliyə göndərsin? Bu da sözmüdür, oğul bəslə, oğul yetişdir də sonra de ki: Ala, gəl, oğlumu qoşuna apar, güllə qa-bağına apar. Boy, Allah amandır, böylə şeyi kim görmüş, kim eşitmişdir?.. Bununla böylə deyir ki, Allah borcu kimi şeydir. Mən böylə şeyə razı olmam da, sən nə vaxt ki, boyun bərabəri övlad yetişdirərsən, onu göndər. İndi sən nəsəhin məna lazım deyil, balam.

– Ay nənə! Axır sən bica [boş] söz danışırsan. Sənin ərin bələdiyyə idarəsinin üzvü olsun, bir oğlun böyük məmur olsun, bir oğlun hər kəsdən artıq var qüvvəsilə millətin iləri getməsiyçün çalış-

sın, özün də bir külfət içində qanacaqılı hesab olunasan da, böylə danışasan. Onda o biri avam qadınlardan nə gözlə-məliyiz? Onda gərək onların heç biri övladlarını əsgərliyə göndərməsinlər. Sən övladını sevib istəyən kimi, onlar da övladlarını sevib istəyirlər. Düşün... Övladlarını əsgərliyə göndərən anaların heç biri övladını küçədə tapmamışdır. Onlar da övladlarını min məşəqqətlə meydana gətirmişlərdir. Nə üçün onlar millətlə-rinin irəli getməsinə, hökumətlərinin möhkəmləşməsinə övladlarını...

Söz buraya gəldikdə, məəttəəssüf [təəssüf ki], mən də evimə çatmış bulundum və xanımların fikrinin nəticələrini eşidəmmədim.

Çox kiçik vaxtlarımızda rəhmətlik nənəm bizi başına toplayıb pək sevdiyi və heç söyləməkdən doymadığı, keçirmiş olduğu müharibə təəssüratından bizə danışardı. Nənəm öylə eşq və həvəslə söylərdi ki, çocuqlardan başqa böyüklər də oturub nənəmin hekayəsini dinlərdi. İştə, nənəmin söylədiklərindən bir annənin şəhid oğluna söylədiyi sözləri xatirəmə gəldi.

Annəsi oğlunun şəhid olduğunu eşitdikdə demiş:

– Bütün mövcudiyətimi, qadınlığımı bildirən, həyatımın boşluqlarını dolduran, bütün ələmlərimi, iztirablarımı zövqlərə, sürurlara təhvil eyləyən [sevinc-lərə çevirən] səndin, yavrum, şəhid bala-m. Mövcudiyətin mənim üçün bir cahan, bir səltənət idi. Həyatımda bütün arzularım, yüksək əməllərim [niyyətlərim] həp səndin, şəhid oğlum. Bax, validən şimdiki sənsiz, qərib qaldı. Qəlbimə unudulmaz yaralar açdın, gözəl yavrum. Sən mənim mədari-şanı, şöleyi-şücaətim,

fanusi-nurum idin. Şimdi səmalara süud etdin [ucaldın], mələklərə qovuşdun, mənim sevgili vəzifəşünas oğlum, vətən aşiqi mərd yavrum. Ah, biçarə annəni kimsəsiz, nəşəsiz buraxdın, qəlbimə oxlar sancdın, hicranlar cızdın, heç silin-məz izlər buraxdın, mənim şəhid yavrum. Bir daha səni görməyəcəyəm, sənin yerinə, uğrunda canını fəda etdiyən vətə-nini görəcəyəm, sevəcəyəm, – demişdi.

Biz, hekayə təriqiylə [yoluyla] eşitdiyimiz bu mübarək arzulara, bu müqəddəs işlərə, həmd olsun ki, yetişdik. Hökumətimizin təşkilatını, əsgərlərimizin nizam-intizamını görürüz. Artıq bundan böyük hanki arzu ola bilər?

Nə məsudiyyət!

Nə böyük xoşbəxtlik!

İştə, bu gün Azərbaycan istiqlalının bir sənəsi oldu. Erkəklərimiz kəndi hissələrinə düşən vəzifələrini fədakarənə bir surətdə ifa etməkdədirlər. Saat kimi düzgün, vaxtı-vaxtında, həm də eyni sürətlə kəndi öhdələrinə mühəvvəl olunan [tapşırılan] işlərə çalışırlar. Həmd olsun, səy və qeyrətləri həbaya [boşa] getmədi. İştə, bu gün səylərinin səmə-rəsi meydana.

Alqışlanmağa layiq olan bu çalışqan milləti alqışlar və yorulmamaqsızın işlərini əncama yetirməklərini arzu edər və müvəffəqiyyətlər dilərəm. Fəqət...

Fəqət Azərbaycanın möhtərəmə xanım əfəndilərinə gəlincə, baxalım onlar təşkilatımızı nə ilə qarşıladılar. Erkəklərimizə təsəlli olacaq nə kimi işlərdə bulundular? Yoxsa hər bir əmərdə [işdə] erkəklərimiz cavabdehəndə [cavabdeh] olduğu kimi, qadınların vəzifəsi dəmi erkəklərimizin əmrü nəhyinə mühəvvəl olundu [görməli və saqınmalı olduqları işlərə qarışdı]?

Yox... Yox... Bunu xəyala gətirəmmə-yirlər. Əgər öylə olarsa, zavallı erkəklərimiz böylə böyük bir vəzifəni, təhəmmül olunmaz [dözülməz] bir işi öhdələrinə alıb da iki vəzifə ilə müvəzzəf olsalar [vəzifə daşısalar], mühitimizdə yaşayan iki qollu-iki qanadlı işləyən millətlərə vaxtında ulaşa bilərdi? Onsuz da biz onlardan milyon məsafələrdə geri qalmışız və qaldığımızı da gözlərimizlə görə-görə yenə də guya ki, o millətin yarısını təşkil edənlər biz qadınlar deyil ki, hər bir işimizə yabançı nəzəriylə baxırız.

Mazidə [keçmişdə] olduğu kimi, hal-hazırda da ancaq ailə daxilindəki işlərimizdə kübarənə dolanıb da ictimai-siyasi işlərə qarışmağı kəndimizə zəhmət bilib rahatlığımızı pozmaq istəmiriz.

İyirminci əsrdə keşməkeşli mühitdə pərvəriş edən [böyüyən, bəslənən] qadınlarımız zamanəmizin ələlxüsüs hal-hazır vüquatlarının [hadisələrinin] həpsindən xəbərdardırlar. Həpsinin erkəkləri Azərbaycan Hökumətinin birər möhtərəm üzvləridir. Necə ola bilər ki, möhtərəm üzvlərin möhtərəm ailələri böylə səssiz, sümmbükəm [lal-kar] yaşasınlar da, ictimaiyyət və siyasiyyatdakı hissələrini erkəklərimizin öhdəsinə tapşırsınlar?

Şimdiki qədər bütün günahlarımızı, qüsurlarımızı zalım istibdadın boynuna yükləməklə kəndimizi bir növ kəndi aramızda təmizləyə bildirdik, fəqət yenə də qadınların günahkarlıqları, töhmətlərini qulaqlarımızla eşidirdik. Hürriyyət verildi, istibdad zənciri qırıldı, Azərbaycan Hökuməti təşkil olundu. Şimdi daha deyəcək bir sözüümüz qaldımı? Bəli, qaldı!.. O da şimdiki halda qadınlar arasında ən lazımlı, ən tərəqqi etmiş söhbətlər, yay zamanını hanki seyfiyyələrdə

[yaylaqlarda] keçirmək, hanki yerdə daha səfalı ömür sürmək və nərədə təbiətin daha gözəlliyini görmək, sərnləklərində vaxt keçirməkdə söhbətləridir.

Əlbəttə, o da lazım, fəqət bunlar 2-3-cü dərəcədə olanlardır. Şimdilik çalışqan millətlərin qadınlarını lütfən bir nəzərdən keçirəlim, tarixlərini oxuyalım. Nələr yapmışlar, nələr yapırlar və daha nələr yapacaqlardır. Heç olmazsa kəndimizi bir az da olsa onlara bənzədəlim. Onların eyi əməllərini qəbul, fəna əməllərini atmaqla milli adət, milli ənənət, milli əsas daxilində kəndi qeydimizə qalalım.

Bugünkü halda avam qadınlarımızın günahı, bilib də soyuqqanlıqla keçirən qanacaqlı xanımlarımızın boynunda qalır.

Artıq hümmət, qeyrət meydanıdır. Çalışan qazanar, biz də çalışalım da hər hüququmuza nail olalım.

Şəfiqə Əfəndizadə

Bakıda qədim Xan sarayı

MİLLİ BAYRAM MÜNƏSİBƏTİLƏ

Oh! Şu köhnə dünyada nələr olmadı? Həyatı-bəşərin uzaq səhifələri deyil, şu yaxın zamanlarda axıb gələn bəşəriyyət səhnəsindəki vəxamətli [ağır, təhlükəli] rolları təxəyyül etdikdə, nəzərimdə təcəssüm etdi. Dedim a: uzaqları deyil, yaxın mazini [keçmiş], Nikolay dövrünü seyr edirəm. Nəzərimi şu səhneyi-aləmin bir yanında istər-istəməz siyasiyyat səhnəsinə çəkilən biz Azəri türklərinin halına baxıram.

Ah, nələr vaqe olur. Hökumət məmurlarının politikası sayəsində cavanlarımız bir-birinin qatili olur. İştə, nahaq qanlar, qəlbi dağdar analar ya bacılar, gözü yaşlı məsum çocuqlar. Həbslər, mənfalar [sürgünlər], ziyalılarımız istibdad yumruğu sayəsində ağızları tıxadıl-

mış, millətimizin avam qismi başına nə gəldiyindən bixəbər, əcnəbipərəstlər iltifatlara nail, vətənpərəstlərə həbslər, mənfalar təqdim olunur.

Məktəblərimizin ancaq adı “milli”, fəqət ruhən başqalaşmış politikası çərxiyə fırlanır. İslam qanlı, türk ruhlu bir millət də həməslərini görüb də tərəqqi və təala etmək [ucalmaq] haqqına, yoluna düşməyi qəsd və iradə etməzmi?

İştə şu fikrin, şu niyyətin doğmasına bir gün olsa da imkan verməmək qəsdiblisənəsiylə özümüz diplomatlar vasitəsiylə biçərə millətimizin milli fəaliyyətini, ictimai idarə istedadını, fitri qüvvət və təvanını [gücünü] axırı heçistan məcralara çevirməklə başımıza fəlakətlər yağdı, pək çox proqramlarımız əqim [yarımçıq] qaldı.

İştə, bu qədər fəlakətləri, müsibətləri yedik, türk ruhu bunlara səbr eylədi. Ümum islam aləminə baxdıqda, biri digərindən müdhiş, ürək yandırıcı mənzərələr, əmri-vaqelər [faktlar]. İştə, şu halları görən, sızıldayan islam övladı birdən-birə bilaxtiyar [ixtiyarsız, qeyri-iradi]: “İlahi, bu gedişlə islam dünyasında nələr daha vüqu bulacaq? İslamı şu bələlardan kim qurtaracaq? Dəstə-dəstə islamiyanı [müsəlmanları] ayırıb nərələrə aparırlar?”

İştə, hər bir islam övladının ruhunu böylə suallar qarışdırır. Böylə acı, uzun sənələr milli ənənətimizi [ənənələrimizi], bütün ruhumuzu əzib keçdilər. Hürriyyət dövrü yetişdi. Cümlə millətlər milli işlərini yoluna qoymağa, məsud olmağa qiyam etdilər [təşəbbüs etdilər, ayağa qalxdılar]. Bir az keçmədən bu dövrün nəticəsi – başımızın üstündə qara buludlar

peyda oldu. Ox! Bu dövrdə heçəheç bir bəhanə sərdiyə [meydana əsassız bir bəhanə atmaqla] yenə biz al qanlara boyandıq. Hansı vəhşətlər qaldı ki, islam, xüsusən türklüyə düşmən bir ruhda tərbiyə edilmiş daş ürəkli daşnaqlar icra etmədilər?

Əvət, biz, böylə xunalud [qana bulanmış] həyat səhifələrini görüb dadan millətimiz, təhriir [yazılması] və təsviri bir dürlü qabil olmayan bir neçə haqsızlığı, sitəmi görən biz Azəri türkləri ancaq Allahın tövfiqi sayəsində və millətimizin həmiyyəti və zuri-bazusuyla [qolunun gücüyə] bu gün naili-məram olub istiqlaliyyəti-vətən, o sevgili məhəbubəni dərəğuş edirik [bağrıma basırıq].

Bu öylə bir nemətdir ki, millətlər böylə neməti-üzüməyə [böyük nemətə] nail olmaq üçün nələr fəda etməmişlər! Ah, biz də bu yolda pək çox qanlar qurban eylədik. Deyil Mart faciəsi, biz Azəri türkləri Nikolay dövründə həm Petroqrad ministrlərinin və bir çox rus bayquşlarının ulamasıyla, daha doğrusu istiqlaliyyət fikri həttə ürəklərimizdə xütu etməmək [xatirə gəlməmək] naminə pünhan qan nəhrləri Azərbaycan torpağını boyamışdı. Nikolay dövründə biz milli səadət naminə nə yapsaydıq, axırda murad etmədiyimiz heçəheç nəticələr qarşısında iddik.

İştə, istiqlaliyyətsiz tərəqqi və təali etmək olmaz! Tərəqqi etmənin vaxtı iştə bu gündür. Səadət qapılarının cümləsi üzümzə açıqdır. Bu gün ixtiraatlarıyla məşhur millətlər həp istiqlaliyyət sayəsində böyük alimlər yetişdirib ağılları heyretə salan makinalar icad etmişlər. Yaponlar həp istiqlaliyyət sayəsində

bugünkü dərəcəyi-tərəqqi və təkamülə çatdılar. Halbuki türk övladı bunlardan və bir çox millətlərdən daha müstəid [istedadlı] və daha qabildir. Bir gün Fərabilər, Ömər Xəyyamlar, Sədilər, İbn Rüşdlər və bu zümrə hükəma və əazim [filosoflar, alimlər və böyük adamlar] yetişdirən islam aləmi istibdad səbəbinə öylə böyük ruhların nəşvü-nümasına [inkişaf etməsinə, böyüyüb yetişməsinə] müsaids deyildi. Minlərcə şükür, bu gün istiqlalıyyət aləmi ələlümüm islam, ələlxüsüs türk övladı və biz Azərbaycan türklərinin xilqətində mərkuz olunan [yaradılışında, təbiətində mövcud olan] mövhibeyi-ilahi [Allahın ehsanı, bəxşişi] olan o ali xislətlər, o mənəvi qüdrət və təvan [güc, qüvvət], o istedadı-xariqülədə kamalıyla nəşvü-nüma bulub vətənə ən böyük insanlar yetişdirib, dünyada səadət nə olduğunu biləcəyiz!

Ey sabiq dövrün məzlumları, məğdurları! İştə, ey islam bağçasının vaxtsiz solan al gülləri, Mart məzlumları!

Məzarlarınızdan qalxınız. O yaralı bədən, o qanlı gözlərinizlə göylərdə təməvvüc edən [dalğalanan], istiqlalıyyətimizi elan edər şu sevimli bayrağa nəzər ediniz!

Nəzər ediniz də, istiqlalıyyətimizin paydar [əbədi] olması üçün Cənabi-haqq dərgahına dualar ediniz.

Ey sevgili məhbubə, sən bizim dərdimizin dərmanı, ruhumuzun qidasısan.

Yaşa! Minlərcə yaşa!

Yaşasın azad

Azərbaycan!

Ağababa Ağababazadə

MİLLİ BAYRAMIMIZ MÜNASİBƏTİLƏ

Təbiidir ki, hər bir şəxs yaxşı və bəxtiyar gün keçirtməyi kimi, pis və fəna gün dəxi keçirtmişdir. İştə, məzkur [deyilən] şəxs ən gözəl və yaxşı keçirtməyi günündə şu pis gününü yad edərək, yaxşı və bəxtiyar gününü daha ziyadə yüksək və möhtərəm tutaraq, o gündə şad və xürrəm olar. Biləks [əksinə], xoş günündə şadlandığı kimi, pis günündə dəxi şad gününü yad edib o günü arzu edərək, daha ziyadə qəmgin olar.

Binaileyh [ona görə], biz dəxi keçən sənə mayıs ayının 28-də bütün Qafqaziya cümhuriyyətlərlə bərabər elani-istiqlal edən Azərbaycan Cümhuriyyətinin sənəyi-dövriyyəsi münasibətilə bu günü ən şərəfətli və möhtərəm günlərdən ədd [hesab] edirik. Həpimiz şu günü milli bir bayram edirik.

Əvət, bu gün cavan cümhuriyyətimiz qarşısında durub keçən zəlalətli günlərimizi, ələlxüsüs heç unudulmayan Mart hadisəyi-əliməsini xatırlayaraq, bu günün nə dərəcə əziz və möhtərəm olduğunu müşahidə edərək, kəndimizi qayət dərəcə şad və xürrəm görürüz. İştə, bu gün hər kəsin üzündə milli bir ruh və milli bir səadət parlayır. Sanki bunların qəlbinə bu gün yeni bir ruh daxil olaraq onları bu gün hür və azad yaşamağa dəvət edir. Nəhayət, bu gün hər kəs ürəyindəki mübarək arzusunun nəticə verməsini görüb və kəndisini yeni bir əfkar və həyat içində müşahidə edərək qayət bəşşas [şad] çöhrəsilə gözəl xalılarla və al bayraqlarla təzyin edilmiş [bəzədilmiş] soxaqlara və evlərə diqqətlə

AZƏRBAYCAN MƏCLİSİ-MƏBUSANINDA

(25 mayıs iclası)

Sədr: Həsən bəy Ağayev.

Katib: Mehdi bəy Hacinski, sonra Əhməd Cövdət.

İclas saat 11:50 dəqiqədə açılır.

Məsaili-yövmiyyə [gündəlik məsələlər]:

1 – Əxzi-əsgər [hərbi çağırış] idarələri təşkili haqqında layihəyi-qanuniyyə;

2 – Gəncə Bələdiyyə İdarəsinə bir milyon manat verilməsi haqqında layihəyi-qanuniyyə;

3 – Hökumətin 20 milyonluq fondunun 40 milyonadək artırılması haqqında layihəyi-qanuniyyə;

4 – Bakı Bələdiyyə İdarəsinə beş faizlə on milyon manat borc verilməsi haqqında layihəyi-qanuniyyə;

5 – Məclisi-Müəssisən seçkiləri layihəyi-qanuniyyəsi;

6 – Ünas edadiləri [qız məktəbləri] nizamlarının təgyir [dəyişdirilməsi] və təkmili haqqında layihəyi-qanuniyyəsi;

7 – Neft aksizi idarəsinin ştatı layihəyi-qanuniyyəsi;

8 – Daxil olmuş kağızlar, o cümlədən:
a) Səhhəti-Ümumiyyə Nəzarətinə 7 milyon 83 min 500 manat buraxılması haqqında layihəyi-qanuniyyə;

b) Xüsusi Təhqiqat və Təftişat Komissiyonu təsis layihəyi-qanuniyyəsi;

c) Maliyyə Nəzarəti nəzdində Gömrük Şöbəsi təşkili haqqında layihəyi-qanuniyyə;

ç) Əsgərlikdən azad olan şəxslərdən bədəli-əsgəriyyə alınmasının ləğvi haqqında layihəyi-qanuniyyə;

tamaşa edərək, sanki bu gün cahana yeni qədəm qoymuşdur deyə kəndisini nəhayət dərəcə məsrur [sevindirici] və bəxtiyar ədd edir.

İştə, bu gün Azərbaycanın paytaxtı al bayraqlarla təzyin edilərək çıraqban olunmuşdur. Nəhayət, o müqəddəs Məclisi-Məbusanımız üzərində təməvvüc edən [dalğalanan] al bayraq və bayram münasibətilə böyük xətlərlə orada yazılan “Yaşasın istiqlal” kəlməsi insanın nəzər-diqqətini kəndisinə cəlb edərək bizi ittihad, ittifaqa dəvət edir.

Əcəba türk və islam aləmində bu hansı gündür ki, məmləkətimiz bu tövr gözəl şeylərlə təzyin olunmuşdur? Bu gün həman gündür ki, türk arxadaşlarımızın mərhəmətilə bütün Qafqaziya türk və islam aləmi əcnəbilər zülüm çəngəli [caynağı] altından xilas olaraq hür və azad yaşamağa başlamışlar. Binaileyh bu gün bütün türk aləmində milli və tarixi bir bayram olduğuna binaən [olduğuna görə], Azərbaycanın tarix səhifələrində yazılaraq, ümum Qafqaziya əhalisi bu günü əziz və möhtərəm tutub, parlaq bir surətdə yola verməlidirlər. Zira əcnəbilər istibdad zənciri altında yaşamağımızı və Rusiya inqilabi-kəbirindən [böyük Rusiya inqilabından] sonra təsadüf etdiyimiz zülüm və zəlalətlərə qarşı şimdiki kəndi cümhuriyyətimiz sayəsində hür və azad yaşamağımızı müşahidə edərək nəhayət bu günün hər sənə yenə təkrar davam etməsinə binaən istiqlalımızdan möhkəm bir surətdə yapışaraq və onun daima paydar olmasını Haqq-taala həzrətlərindən istida və istirham [xahiş və arzu] edərək.

F. Əlif. Seyidəlili

d) Yer və tövcü vergisinin artırılması ilə bərabər torpaq gəlir vergisi təyini layihəsi;

e) Hökumət indində [nəzdində] süvari məiyyət [müşayiət] bölüyü təşkili haqqında layihəyi-qanuniyyə;

f) Məbus Tsaxakayanın ərzi-halı, “Müsavat” firqəsinin sualı və sair bir neçə təklif.

Ruznameyi-müzakirat [müzakirə gündəliyi] bir qədər təbdil ilə [dəyişdirilməklə] qəbul olunur.

Əxzi-əsgər idarələri

Birinci növbədə Əxzi-əsgər idarələri təşkili haqqındakı layihəyi-qanuniyyə mövqeyi-müzakirəyə qonulur. Məruzəçi Qarabəyli Qarabəy (İttihad).

Layihə ümumiyyətlə və sonra maddə-maddə oxunaraq rəyə müraciət edilir və bilamüzakirə [müzakirəsiz] əksəriyyəti-ara [səs çoxluğu] ilə qəbula keçir.

Hökumət fondu

Bə'dəhu [sonra] Hökumətin 20 milyonluq fondunun 40 milyonaq artırılması, yəni qabaqca nəzərə alınmayan və fəvqəladə məsarif üçün Hökumət ixtiyarına yenidən 20 milyon manat pul buraxılması haqqındakı layihəyi-qanuniyyə müzakirə edilir. Məruzəçi Mustafa bəy Vəkilov (Müsavat).

Məruzədən anlaşılır ki, neçə ay bundan müqəddəm [qabaq] fəvqəladə məsarif üçün Hökumət ixtiyarına verilmiş olan 20 milyonun 17 milyonu sərf edilib qurtarmışdır. Şimdi yenidən 20 milyon pul buraxılmalıdır ki, gələcəkdə lazım olan yerə sərf edilsin. Layihə bilamüzakirə ittifaqi-ara ilə [yekdilliklə] qəbul olunur.

Bakı Bələdiyyə İdarəsinə 10 milyon borc

İkinci layihənin qəbulundan sonra bir neçə dəqiqəlik tənəffüs elan edilir.

Tənəffüsdən sonra:

Sədr - Parlamanın tapşırmasıyla Gürcüstan istiqlalıyyətinin sənəyi-dövriyyəsi münasibətilə Gürcüstan Məclisi-Müəssisanı rəisi naminə böylə bir teleqraf göndərdik.

(*Oxuyur*)

“Teleqraf.

Tiflis. Gürcü Məclisi-Müəssisan sədrinə.

Məclisi-Məbusanın 26 mayıs tarixli qərarına görə, Sizin şəxsinizdə Gürcüstanı elani-istiqlal sənəyi-dövriyyəsi münasibətilə təbrik və təhniyyət edirəm. Azərbaycan milləti əmindir ki, bir illik müstəqil həyat keçirən Gürcüstan müstəqil bir dövlət olaraq yaşamağa müstəid [istedadlı] olduğunu isbat etmişdir. Azərbaycan Cümhuriyyətiylə Gürcüstanın tamamilə müttəhidən [birgə] çalışmaları hər iki dost-qonşu millətin rifahi-hal və səadətində və qazanılmış istiqlalın möhkəmləşməsinə bir rəhn olacaqdır.

Yaşasın müstəqil Gürcüstan.

Azərbaycan

Məclisi-Məbusan rəisi

Ağayev.”

Növbədəki məsələ Bakı Bələdiyyə İdarəsinə 5 faizlə 10 milyon manat borc verilməsi haqqındakı layihəyi-qanuniyyədir. Məruzəçi Musa Rəfiyev.

Rəfiyev - Bakı Bələdiyyə İdarəsinə keçən dəfələr pul borc verildikdə şəhərin əhvalı, Bələdiyyə İdarəsinin vəziyyəti və şəhər mədaxil və məxaricinin müvazinəsi və sairə haqqında öylə müfəssəl

məlumat verilmiş və o qədər müzakirə olmuş ki, bu xüsusda təfəsilən danışmağı lazım görməyirəm. Ancaq müxtəsərən bunu deməliyəm ki, şəhərin sənəvi mədaxili 30 milyona qədər olduğu halda, məxarici 83 milyona yetişir. Bu surətlə ildə 50 milyon manat açıqlıq əmələ gəlir. Bələdiyyə İdarəsi bu açıqlığı vəziyyəti-hazirədən dolayı özü qapaya bilmədiyindən, Hökumət və Məclisi-Məbusana müraciətlə 35 milyon manat borc istəyir. Fəqət Maliyyə Komissiyası bu məsələni ətrafıca müzakirə etdikdən sonra istənilən məbləği çox görüb qərar verdi ki, hələlik ancaq on milyon manat buraxılısın. Ona görə də heyəti-ümumiyyəyə də 10 milyon buraxmağı təklif edir.

Bu xüsusda İbrahim Əbilov (2 dəfə), Ağa Aşurov, Səmədağa Ağamalı oğlu, Əliəğa Həsənov, Çubaryan, Yusifbəyli Nəsim bəy nitqlər irad edirlər [nitqlər söyləyirlər] (nitqlər gələcək nömrəmizdə) və layihəyi-qanuniyyə səsə qonularaq əksəriyyəti-ara [səs çoxluğu] ilə qəbul olunur.

“Müsavat”ın sualı

Nəhayət, Denikin qoşunlarının Dərbəndi işğalı münasibətilə “Müsavat” firqəsi tərəfindən Hökumətə böylə bir sual verilir:

(*Katib oxuyur*)

“Denikin ordusunun Petrovsk ilə Dərbəndi işğal etdiyi Hökumətə məlumumdur, məlum olduğu təqdirdə Azərbaycan istiqlalını təhdid edən bu hadisəyə qarşı Hökumət nə nəzərlə baxır və bu xüsusda nə kimi tədbirlər görmüşdür?”

Rəsulzadə Məhəmməd Əmin - Camaat! Bilirsiniz ki, bu gün əfkari-milliyə

böyük həyəcan içindədir. Bu da Dağıstanda vücuda gəlmiş bir hadisənin nəticəsidir. O hadisə isə Dabrovol qoşunlarının Petrovsku və Dərbəndi almalarıdır. Hətta şayiata görə, Könüllü ordu qitəati [hissələri] Yalamada dəxi görülürmüş. Bu xəbərləri içimizdə yaşayan, bəlkə dabrovollları gözləyən və onların gəlməsindən şadlanan adamlar küyə salıb, hətta bəzi qəzetlər könüllülərin Qubaya yürüş etdiyini yazırlar. Ona görədir ki, camaat həyəcəlidir. Əlbəttə, millət vəkili olan məbuslar və istiqlalımızı bəbək kimi müdafiə və mühafizə etməyi vəd etmiş olan Hökumətimiz bu xəbərlərə və demokratiyanın bu həyəcanına laqeyd baxa bilməz. Dağıstan Azərbaycanın qapısıdır. Dağıstanın denikinlər əlində olmasına Azərbaycanlılar heç vaxt səhlikarlıq ilə baxmamızlar. Zira denikinlərin və Könüllü ordunun ümumiyyətlə yeni təşəkkül etmiş dövlətlər və xüsusən Azərbaycan haqqındakı qara niyyəti məlumdur. Hamı bilir ki, onların fikri köhnə hökuməti qaytarmaq və bütün yeni məmləkətləri ona tabe etməkdir. Böylə bir zamanda Bakı, Azərbaycan türk demokratiyası heç vaxt evində rahat duramaz. Bu halda lazımdır bu kürsüdən Hökumətin səlahiyyətədar sözü eşidilsin ki, camaat həm öz vəziyyətini bilsin, həm də vəzifəsin[i]. Camaat istiqlala o qədər mənus olmuş [isinişmiş], hürriyyət və istiqlal fikri o qədər xalqın qanına sinmiş, ruhuna işləmişdir ki, şimdi artıq istiqlal fikri bir firqənin, bir kütlənin arzusu deyil. Bütün camaat vətəni və milləti istiqlalsız və dövləti hürriyyətsiz təsəvvür edəmməyir. Binaileyh [ona görə], demokratiya bittəb [təbii olaraq] qapısında şübhəli

adamlar durmasına heç vəchlə razı olamırsınız və bir tənə-vahid kimi [hamı bir nəfər kimi] hürrüyyət və istiqlaliyyətinin müdafiəsinə hazırdır. *(Alqışlar)*

Yusifbəyli Nəsim bəy (Rəisi-vükəla) - Möhtərəm məbuslar! Varid [daxil] olan suala cavab verməkdən əvvəl mən burasını ərz etməliyəm ki, bu vaxtdək bizim sərhədimizi heç kəs keçməmişdir və ancaq meyitlərimiz üstündən keçə bilirlər. *(Hər tərəfdən şiddətli alqış, “bravo” sədələri)* Bir də sözüme keçmədən əvvəl, Dağıstan əhvalı haqqında sizə bir qədər məlumat verməyi lazım bilirdim. Üç gün bundan əvvəl Teymurxanşuradan Dağıstan Hökuməti nəzdindəki siyasi nümayəndəmizdən böylə bir teleqraf aldım.

(Oxuyur)

“Teleqraf.

Bakı. Xariciyyə Nəzarəti.

Dünən Petrovsk böyük könüllü qüvvələri gəlməsi haqqında məlumat alınmışdır. Axşam Parlamanın iclası vaqə oldu. Hökumət rəisi zeylədəki [aşığıdakı] məlumatı verdi:

Könüllü ordu İttihadi-Cibaliyyun [Birləşmiş Dağlılar] Hökumətini tanımaqdan imtina ilə Dağıstan Hökumətini tanımaya razı olur və daxili işlərinə müdaxilə etməyərək, Dağıstan[ın] bolşeviklərə qarşı könüllülərə yardım edəcəyini təsəvvür edir. Könüllülər dəmiryol xəttini Yalamayadək tuturlar. Bu məqsəddən ötrü dünən Dərbəndə bir bölük gəlmişdir. Cibaliyyun Cümhuriyyətinin müqəddəratı Sülh Konfransında həll olacağı üçün şimdilik könüllülərlə mübarizəyə və etiraz etməyə qüvvətimiz olmadığından, Cibaliyyun Hökumətini qeyri-mövcud

elan edirik. Dağıstanda bütün ixtiyarat general Hacı Murada verilir.

Gecə saat birdə rəis Parlaman iclasını qapalı elan etdi. Təcili təbliğat bəkləyirəm.

Haqverdiyev.”

Sonra Quba qəza qaimməqamı və sairələrindən bir neçə məlumat alındı ki, Dağıstana 4 eşelon kazak qoşunu gəlmişdir. Bunlardan birisi Petrovsk və digəri Dərbəndi işğal etmişdir. Fəqət bu gün yeni bir məlumat alınmışdır ki, birincini təshih edir. Böylə ki, Azərbaycandakı Dağıstan siyasi nümayəndəsi mənə bir teleqraf göstərdi. Bu teleqraftan anlaşıldı ki, Dağıstanda deyilən qədər də öylə böyük bir şey olmamışdır. Teleqrafı da Dağıstan Hökuməti rəisi Kotsev imza etmişdir. Dərbəndə gələn qüvvədə məlumat var ki, oraya gələn az bir qüvvədir – iki yüz, üç yüz adam imiş. Fəqət doğrudur ki, Dərbəndə gəldikdən sonra orada bəzi nalayiq işlər görmüşlərdir. Məsələn, gərək Petrovskda və gərəkə Dərbənddə təhərrri, axtarış, xırsızlıq olmuşdur. Mən bu xəbəri alar almaz ilk əvvəl ingilis komandanlığı qarşısında şifahən və təhriren [yazılı] protesto etdim. Bunu lazım bildiyimizin səbəbi də budur ki, əgər biz bu vaxtdək rahat oturmuşsaq, səbəbi bu olmuşdur ki, həmişə bizə demişlər: Könüllülər Dağıstan hüduğunu keçməyəcəklərdir. Və əgər Petrovskda az bir qüvvə saxlamağa lüzum görülmüş və orada bir az əsgər saxlanırsa, o da Petrovsk bəndərinin [limanının] bir baza qərar verilməsindən nəşət edən [irəli gələn] bir keyfiyyətdir. Yoxsa Könüllü ordu Dağıstanın sair yerlərinə tərəf hərəkət etməyəcək-

dir. Buna görədir ki, biz birinci sualı ingilislərə verdik və etiraz da onlara etdik. Şifahən etiraz etməklə bərabər, İngiltərə komandanlığına bu məzmununda bir nota dəxi verdik:

(Oxuyur)

“İngiltərə komandanlığının Denikin ordularının Dağıstan hüduğunu keçməyəcəyi xüsusundakı mütəəddid [çoxsaylı] vədlərinə rəğmən bu gün aldığımız məlumata görə, Könüllü ordu əsgərləri Dağıstan dəmiryollarını Yalama istasyonunadək işğal edirlər. Könüllü ordu qüvvələrinin Dağıstanda Azərbaycan hüduğunda bulunmasını Azərbaycan üçün böyük bir təhlükə ədd [hesab] edərək irəlidə möhtəməl vüquatın [ehtimal olunan hadisələrin] önünü almaq qəsdilə Azərbaycan Hökuməti İngiltərə Komandanlığı tərəfindən Könüllü ordunun Dağıstandan çıxarılması xüsusunda lazım olan ciddi tədbirlər ittixaz edilməsini [tədbirlər görülməsini] arzu edirik.”

Bundan maəda [başqa] mən bəşəxsən ingilis nümayəndəsi Şattlvort ilə də görüşdüm. O mənə dedi ki, ingilislərin qərarı dəyişməmişdir və heç bir zaman Könüllü ordu Petrovskdan bəri keçməməlidir. Doğrudur, bir eşelon bəri tərəfə keçdiyi xəbər verilir. Fəqət kimin müsaidəsiylə və necə olmuş ki, keçmişdir, bu xüsusda bizdə heç bir məlumat yoxdur. Ancaq bu uğurda lazımı tədabir ittixaz etmişdir və ali məhafildən [dairələrdən] aldığı təlimatı bizə xəbər verəcəkdir. Əlbəttə İngiltərə Komandanlığı anlayır ki, biz bu məsələni sükutü-qəlbə danışa, bu işlərə, bu hərəkətlərə rahat baxa bilməyirik. Dağıstan hər kimin əlində olur-olsun, istər Denikin, istər sair bir qüvvə, xülasə

Dağıstan düşmən əlində olarsa, biz təhlükə altında qalarız. İngilis Komandanlığı bu işləri bir “nidarazumeniya” [anlaşılmamazlıq] adlandırır. Deyir ki, bunlar həp “nidarazumeniyadır”. Mən burada şifahən protesto etmək və nota verməklə bərabər, Tiflisdəki nümayəndəmizə də teleqrafən xəbər verdim ki, Müttəfiqlər Baş Komandanlığına həman notanı yə-tirsin. Mən İngiltərə nümayəndələrinə dedim ki, vədlərdən artıq bıqdıq. Bundan böylə biz də ancaq öz qüvvəmizə güvənəcəyik və lazım gələrsə bir tənə-vahid kimi hamımız hürrüyyət və istiqlalımızı müdafiəyə qalxısaçağız. *(Ümumi alqış)* Və bu uğurda heç bir millət, hətta ən böyük millət və qüvvətlər belə bizə mane ola bilməz. *(Alqış)* Bu sözlərimə Şattlvort “Bu sizin haqqınızdır, bəlkə vəzifənizdir” deyər cavab verdi. Başqa dürlü cavab verə də bilməzdi.

(Bitmədi)

Moskvada təcrübə görmüş diş həkimi **K. S. Kolandskaya-Sanuxat** kabinə açmışdır. Müalicə edir, dişləri doldurur, süni dişlər qayırır və dişləri ağrısız çəkir. Qiymət münasibdir. Qəbul edir: Hər gün səhər saat 9-2-yədək; axşam saat 5-7-yədək. Adres: Bazarnı və Suraxanski küçələrin küncündə, nömrə 112.

8795

Doktor **M. M. Kərimov** göz naxoşlarını və diş həkimi **A. Əmirov** naxoşları qəbul edirlər saat 4-dən 7-yədək. Ünvan: Suraxanski və Spasski küçələrin [küncündə] 102 nömrəli evdə. Telefon nömrə 40-91.

8754

Xüsusi müsəlman təvəllüdxanası**Gövhər xanım Qazızadə**

Vəzi-həml edənələr hər bir vaxt, gələn xəstələr isə hər gün səhər saat 10-dan 2-yə kimi qəbul edilirlər. Təvəllüdxanada əməliyyatı-cərrahiyyə (operasiya) icra edilib, doktor Tsentner konsultasiya yapır. Feldşeritsa-mama Vasserman çiçək döyür, yara bağlayır və iynə vurur.

Adres: Armyanski küçə nömrə 13. Telefon nömrə 58-39.

T-132

Doktor M. B. Şaxnazarov

Dəri və əmrazı-cərrahiyyə [cərrahi xəstəliklər] naxoşluqlarını qəbul etməyə başlamışdır. “606” və “914” müalicəsi. Qəbul edir: səhər saat 9-dan 12-yədək; axşam saat 4-dən 7-yədək. Ünvan: Armyanski küçə nömrə 3. Qubernskinin küncündə. Telefon nömrə 45-28.

8748

Diş həkimi E. S. Karşteynbaumun

Diş müalicəxanası və süni diş laboratoriyası. Adres: Sisyanovski (Ləzgin) və Çadrovı küçələrin küncündə nömrə 41. Telefon 22-07. Qəbul edir səhər saat 6-dan 8-ədək; səhər saat 11-dən 2-yədək; axşam saat 4-dən 8-ədək. Dişlər ağrısız çəkilir və qızıl dişlər qayırılır.

8779

Elan

Bakıda giliz fabrikasında işləməyə mexanik müavinini (pamoşnik) lazımdır. Xahiş edənələr bu adresə müraciət etsinlər: Karantinaya küçədə ev nömrəsi 7, telefon nömrə 44-82

8797

Arvad diş həkimləri**Z. A. Şexter və xanım**

Dişlər ağrısız çıxarılır. Qızıl qapaq, qazma

və hər növ qayıрма dişlər. Dişin yaxşı qayırılması təmin olunur. Kənardan gələnələr üçün tezliklə görülür. Qiymətlət münasibdir.

Qəbul olunur səhər saat 9-dan 2-yədək, axşam saat 4-dən 7-yədək. Voronsovski küçə 17 nömrəli evdə, paradni qapıdan.

8753

Doktor Musa bəy Rəfiyev

Daxili əmrazı [xəstəliklərə] düçar olan naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Səhər saat 9-11-ə kimi. Axşam saat 5-7-yə kimi. Ünvan: Armyanski, nömrə 15. Telefon 16-80.

b-37

Diş həkimi S. M. Hamburq

Nikolayevski nömrə 29, Parlaman qarşısında. Telefon nömrə 5-96. Kauçuk və qızıl üzərində süni dişlər qayırır. Dişləri ağrısız çəkir.

8756

Doktor S. İ. Zaks

Zöhrəvi, dəri və sifilis naxoşluqlarını qəbul edir. 606 və 914 müalicəsi. Naxoşları hər gün qəbul edir saat 4-dən 7-yədək. Vorontsovski küçə nömrə 43, 2-ci mərtəbə.

8776

Berlin Darülfünunu doktoru**S. İ. Kopelioviç**

Daxiliyyə və əsəbiyyə naxoşluqlarını qəbul edir səhər saat 10-dan 1-ədək, axşam saat 5-dən 7-yədək. Adres: Vorontsovski küçə nömrə 17, 2-ci mərtəbə. Telefon nömrə 50-28. Və 93.

8765

Zəhmət (məsai) bürosu

Bakı Şəfqət Bacıları İttifaqı şəfqət bacılarını gecə işlərinə, iynə vurmağa, masaj etməyə müərriflik edir [tövsiyə edir, zəmanət verir]. İttifaq öz işçilərinin işlərinə cavabdehdir. Xahiş edənələr bu adresə müraciət

edə bilirlər: Budaqovski və Malakanski küçələrin küncündə, nömrə 16/22, mənzil 6. Konkanın mənzili. Telefon nömrə 14-08. Büro bütün gün açıqdır.

8755

Müvəqqəti müdir:**Hacıbəyli Üzeyir****QEYD VƏ ŞƏRHLƏR****Elan**

səh. 407. Farsca. Mənası:

“Əlahəzrət Sultan Əhməd şah Qacarın (Allah onun mülkünü və səltənətini əbədi etsin) tacqoyma mərasimi münasibətilə 27 şəban çərşənbə günü, Ali İran Dövlətinin konsulluğunda səhər saat 10-dan günortadan sonra saat 2-yə kimi rəsmi qəbul keçiriləcəkdir. Bütün iranlıların o gündə tacqoyma mərasimində iştirak etməsi vacibdir.

Ali İran Dövlətinin konsulu Məhəmməd Səidul-vüzərə.”

İstiqlaliyyət

səh. 411. “La ikrahə fid-din”: Quran, Bəqərə surəsi, 256-cı ayə. Mənası: “Dində məcburiyyət yoxdur.”

“Əl-ədl mimarül-ərz”: Ərəbcə; mənası: “Ədalət yer üzünü abad edər.”

səh. 412. “Be-pərri-xiş bayəd kərdi-pərvaz, / Be-bali-digəran nətvan pəridən”: Farsca beyt; mənası: “Öz qanadınla uçma-lısan. Başqalarının qanadıyla uçmaq mümkün deyil.”

Şərəfli bayram

səh. 417. “X. İ.”: bu imza Xəlil İbrahimə məxsusdur.

Türk şüərası və istiqlal

səh. 418. “Qəza hər feyzini, hər lütfünü bir vəqt üçün saxlar, / Fütur etmə, saqın, millətdəki zə’fū bətaətdən.”: “(İnsanın başına gəlməli olan işlərin — qədərin gerçəkləşdiyi an olan) qəza öz bolluq-bərəkətini, nemətlərini müəyyən bir vaxta saxlayar (hər şeyin öz vaxtı var); saqın ola ki, millətdəki zəiflik və süstlüyü görüb də bezib usanma.”

“Biz ol ali-hüməm ərbabi-cəhdü ictihadız

kim, / Cahangiranə bir dövlət çıxardıq bir əşirətdən.”: “Biz o uca himmətli, ali məqsədli, çox çalışın və səy göstərən adamlarıq ki, kiçik bir tayfadan dünyanı tutan bir dövlət qurmuşuq.”

“İki şey sevdilir həyatı bana: / Biri hürriyyət, axəri sevda. / Edərəm eşq üçün həyatı fəda, / Feyzi-hürriyyətin yolunda fəqət / Eşqü sevdanı eylərəm ifna!”: “Mənə həyatı sevdiren iki şey var: biri hürriyyət, digəri isə məhəbbət. Eşq üçün həyatı qurban verərəm, hürriyyət kimi böyük bir nemətin yolunda isə eşqi də, məhəbbəti də puç edərəm.” Misralar türk şairi Abdullah Cövdətin Aleksandr Dümadan tərcüməsidir.

səh. 419. “Məhəbbətin ikinci dərəcəsi həmcinslər arasında, yaxud əfradi-millətin ittihadıdır ki, bunu şair böylə tövsif edir.”: qəzetdə “tövsif” yerinə “tövsiyə” getmişdir.

“Ümumu müstəfid etməz xüsusun haqqını ibtal, / Saqın bir fərdi əzmə, qeyrəti-əfrad lazımsa.”: “Bir nəfərin haqqının tapdalanması, cəmiyyət üçün də xeyirli deyil; millətin bütün fərdlərini nqeyrətini çəkmək lazımdırsa, saqın, bir fərdi əzmə.” Şeir türk şairi Namiq Kamalındır.

səh. 419-420. “Usanmaz kəndini insan bilənlər xalqa xidmətdən, / Mürüvvətmənd olan məzluma əl çəkməz ianətdən.”: “Özünü insan sayan, xalqa xidmət etməkdən yorulmaz. Mərhəmət və şəfqət sahibləri, məzlumlara əl tutmaqdan əl çəkməz.” Şeir türk şairi Namiq Kamalındır.

səh. 420. “Növ-i-insan həşrədək təzim edərlər adına, / Kim fədayi-nəfs edərsə cinsinin imdadına.”: Kim öz cinsinin — insanların imdadına çatmaq üçün şəxsi arzularını qurban verərsə, bəşəriyyət (qiyamətdən sonra insanların dirilmə günü olan) həşr gününə kimi onun adını hörmətlə yad edər.” Şeir türk şairi Ziya Paşanıdır.

“Bərgahi-ədli viran eyləyənlər, adəmin / Başına zindan edər dünyanı abad etsə də.”: “Ədalət sarayını yıxıb viran edənlər, bütün

dünyanı abad etsə də, o dünya adamlar üçün zindan kimi olar.” Şeir Namiq Kamalındır.

“Zalimləri ədlin nə zaman hak edəcəkdir? / Məzlumların çıxmadağı göylərə ah!”: “Ədalətin zalımları nə vaxt torpaq edəcək; məzlumların ahı göyə çıxmaqdadır.” Şeir Ziya Paşanıdır.

“Gavə”: İran əfsanəsinin qəhrəmanı.

“Zöhhak”: İran əfsanəsinin qəhrəmanı.

“Bir əbdi-həbəş dəhrə olar bəxtilə sultan, / Zöhhakin edər mülkünü bir Gavə pərişan.”: “Bir qara qul bəxti sayəsində dünyaya sultan olan; Gavə (kimi sıravı bir dəmirçi) Zöhhak (kimi zalım bir hökmdarın) səltənətini yıxar.” Şeir Ziya Paşanıdır.

“Bəni-növ’ün xilas et atəşin qeydi-əsərətdən, / Cahanda bir də firdövs eyləmək icad lazımsa.”: “Dünyada bir də cənnət icad etmək lazımdırsa, insanlığı əsarətin atəşli zəncirindən xilas et.” Şeir Namiq Kamalındır.

“Xuni-ərbabi-həmiyyət qərq edər zalimləri, / Məş’əli-əfkari-əhraranə sönməz xun ilə!”: “Qeyrətli adamların qanı zalımları boğar, azadlıq fikrinin məş’əli qanla sönməz!” Şeir türk şairi Abdullah Cövdətidir.

“Həqir olduysa millət şanına nöqsan gələr sanma, / Yerə düşməklə cövher saqit olmaz qədrü qiymətdən.”: “Millət həqir olsa da, bundan onun şanına əskiklik gəlməz; cövher yerə düşməklə qədir-qiymətini itirməz.” Şeir Namiq Kamalındır.

“Musiqilər tərənə-saz olsa, / Sinələr cayı-ehtizaz olsa, / Guşimə millətin əni gəlir!”: Musiqilər çalınsa, bundan sinələr cuşa gəlsə də, mənim qulağıma millətin ahı, inildəməsi gəlir!”: Şeir Abdullah Cövdətidir.

“vətən xarabələrini behiştə oxşadır, hübbi-vətəni böyləcə tövsif edir.”: qəzetdə “tövsif” yerinə tövsiyə getmişdir.

“Vətən xarabəsi mənə behiştə-ələdir, / Xarabələr gəzərəm mən çəmən, çəmən deyərək.”: “Vətənin xarabəsi də mənim nəzə-

rimdə cənnətin ən uca yeri kimidir; (bülbul öz gülüstənini istədiyi kimi,) mən də çəmən-çəmən deyərək o xarabələrdə gəzərəm.” Şeir türk şairi Süleyman Nazifindir.

“Xəlqi-aləm bittəbi hübbi-vətən məcburudur, / Min gülüstana dəyişməz bum bir viranəyi.”: “Bütün dünya əhalisi vətəni sevməyə məcburdur; bayquş (özünün) bir viranəsini min gülüstana dəyişməz.” Şeir türk şairi Əsəd Müxlis Paşanıdır.

“Nə yari-can imişsən, ah ey ümmidi-istiqlal! / Cahanı sənsən azad eyləyən min yə’sü möhnətdən.”: “Ey gələcək ümidi, sən nə qədər də candan sevilən bir sevgili imişsən; cahanı min ümitsizlikdən, min çətinlikdən azad edən də sənsən.” Şeir Namiq Kamalındır.

“Vücudun kim xəmiri-mayəsi xaki-vətəndədir, / Nə qəm, rahi-vətəndə hak olarsa cövrü möhnətdən?”: “İnsan bədəninin mayasının xəmiri vətən torpağındadır; vətən yolunda çəkilən əziyyət və möhnətdən bədənimiz yenidən torpaq olsa da, qəm çəkməyə dəyməz.” Şeir Namiq Kamalındır.

“Əvət, igidlər, əvət, siz fədayi-nəfs ediniz! / Vətən yolunda fədayi-həyat edən ölməz!”: “Bəli, igidlər, şəxsi arzularınızı qurban verin; (çünki) öz həyatını vətən yolunda qurban edənlər ölməz.” Şeir Tofiq Fikrətidir.

Azərbaycan istiqlalı

səh. 422. “moskoflar”: “ruslar” mənasında işlədilmişdir.

“ikinci xəlifə həzrətləri”: Ömər ibn Xəttab nəzərdə tutulur.

səh. 423. “Milləti-məhkumə olmaq əziyyəti canımızdan çıxmamışdır.”: qəzetdə “çıxmamışdır” yerinə “çıxmamaqdır” getmişdir.

Böyük bir gün

səh. 424. “Möminlərdən bir rical vardır ki, Cənabi-həqlə əhd etdikləri şeyə sədaqət göstərirlər”: Quran, Əhzab surəsinin 23-cü ayəsindən götürülmüşdür.

səh. 425. “Ə. Həmdi”: bu imza Əhməd Həmdi Qaraağazadəyə məxsusdur.

Gənc nəslə

səh. 426. “(T. F.)”: türk şairi Tofiq Fikrət nəzərdə tutulur.

“bunların həpsindən ibarət bir məmləkət var ki”: qəzetdə “bunların həpsindən” yerinə “həpsindən bunların” getmişdir.

Yanardağ...

səh. 427. “Ki yeki həsto hiç nist cözüv / Vəhdəhu la ilahə illahu”: Farsça və ərəbcə qarışıq beyt. XVIII əsr İran şairlərindən Hatif İsfahaninindir. Mənası: “O, təkdir, Ondan başqa heç bir ilah yoxdur.”

səh. 428. “dost qoşunları komandanı ... bəyi”: qəzetdə belə getmişdir, komandanın adının yerinə üç nöqtə qoyulmuşdur.

səh. 429. “Piri”: bu imza Piri Mürsəlzadəyə məxsusdur.

Milli bayram münasibətilə

səh. 433. “yoluna düşməyi qəsd və iradə etməzmi?”: qəzetdə “iradə” yerinə “idarə” getmişdir.

“axırda murad etmədiyimiz heçəheç nəticələr qarşısında ydıq”: qəzetdə “murad etmədiyimiz” yerinə “murad etdiyimiz” getmişdir.

Azərbaycan

Məclisi-Məbusanında

səh. 435. “edadi”: edadi məktəbləri təhsildə universitetdən əvvəlki mərhələyə məxsus məktəblər idi.

“Daxil olmuş kağızlar, o cümlədən: a)”: bu maddənin bəndləri qəzetdə ərəb əlifbasının hərflərinə uyğun olaraq “əlif, bə, tə...” kimi verilmişdir.